

KOUZLO VYHLÍDKY

Hrad Václava IV. na Zderaze v Praze

PETR ULIČNÝ

Hrad Zderaz, vybudovaný na vltavském břehu na Novém Městě pražském na přelomu 14. a 15. století jako jedno ze sídel krále Václava IV. (vládl 1378–1419), je zobrazen na množství historických pohledů Prahy, avšak detailní představu o tomto zcela zaniklém hradním areálu je možné si udělat až díky nově identifikované kresbě holandského malíře Roelandta Saveryho (1576–1639) z doby kolem roku 1610. Na jejím základě lze společně s již známými vedutami v obrysech postihnout genezi vzniku hradu, jehož starší jádro, připomínající východočeský hrad Kost, obsahovalo velkou obytnou věž. K tomuto jádru přistavěl král Václav, pravděpodobně podle vzoru francouzských královských rezidencí, krátká křídla umožňující vyhlídky směrem k řece a do přilehlé zahrady. Byl to charakteristický rys tohoto hradu a motiv vyhlídky je tak možné přiřadit mezi již známé fenomény hradů budovaných hutí Václava IV., jimiž bylo omezení fortifikačních prvků a volná hra s konstrukčními detaily klenutí.

THE MAGIC OF THE VIEW : WENCESLAS IV'S CASTLE IN ZDERAZ IN PRAGUE

The castle in Zderaz, built on the banks of the Vltava River in the New Town of Prague at the turn of the 15th century as one of the residences of King Wenceslas IV (r. 1378–1419), is depicted on many historical views of Prague. Newly identified drawing by the Dutch painter Roelandt Savery from around 1610 provides a detailed idea of this otherwise completely vanished castle. This drawing, together with already known vedute, enables to reconstruct the formation process of the castle, with a large residential tower in the earlier core, reminiscent of the East Bohemian castle of Kost. King Wenceslas added short wings to this core, probably following the style of French royal residences, allowing views towards the river and the garden. This characteristic feature of the castle and the viewing aspect can be assigned among phenomena of castles built by Wenceslas IV, such as the limitation of fortification elements and the arbitrary play with the structural details of the vaults.

Klíčová slova — Praha – Nové Město pražské – Zderaz – klášter bosých augustiniánů u sv. Václava – Francie – Paříž – Palais de la Cité – Míšeň – Albrechtsburg – hrad – městský palác – zahrada – vyhlídka – Václav IV. – Roelandt Savery

Key words — Prague – New Town of Prague – Zderaz – St. Wenceslas' Convent of the Discalced Augustinians – France – Paris – Palais de la Cité – Meissen – Albrechtsburg – castle – town palace – garden – view – Wenceslas IV – Roelandt Savery

V době vlády českého krále a císaře Rudolfa II. (1576–1611), který od roku 1583 trvale sídlil na Pražském hradě, působila na jeho dvoře vedle dalších umělců řada vlámských mistrů. Někteří z nich, jako Hans Vredeman de Vries (* 1527–† cca 1604) a jeho syn Paul (* 1567–† 1617), tam pobývali jen krátce, jiní, především malíř Bartholomeus Spranger (* 1546–† 1611) a sochař Adriaen de Vries (* 1556–† 1626), měli naopak na vytvoření obrazu rudolfinského umění zásadní podíl.¹

V druhém případě to byli umělci, kteří se vyškolili v Itálii, zatímco Rudolfův dvůr přitahoval holandské mistry i díky jejich domácímu umění, které je tehdy proslavovalo po celé tehdejší renesanční Evropě – umění zobrazování krajiny, jež v Čechách dále rozvíjeli. Do Prahy tak postupně na různě dlouhá období přijížděla řada talentovaných krajinářů: Philip van den Bossche (aktivní v letech 1604–1615; ILSINK 2006), Pieter Stevens (* cca 1567–† po 1624), Paulus van Vianen (* cca 1570–† 1613), zaměstnaný císařem hlavně jako zlatník, a zejména pak Roelandt Savery (* 1576–† 1639).² Právě práce tohoto posledně jmenovaného mistra jsou zajímavé nejen pro historiky studující rudolfinské umění, ale i pro badatele zabývající se topografií města Prahy (SPICER 2010).

Savery v císařových službách pracoval podle konceptu „naer het leven“, tedy „podle skutečnosti“, pro nějž si on a další vlámscí mistři vyhledávali netypická zákoutí nabízející pitoreskní výjevy (SPICER 1970; LEEUWEN 1970; LEEUWEN 1971). V Praze se oblíbeným cílem jejich vycházek stala odlehlá místa se starobylými stavbami, jakými byly románské rotundy, vyvolávající navíc asociace antických památek. Díky tomu se tak dnes můžeme těšit ze zachycení detailní podoby rotundy sv. Martina na Vyšehradě (ULIČNÝ 2017, 136–138).³ Stejně atraktivní pro ně byly i stavby nacházející se již za zenitem svého funkčního bytí: nuzné příbytky na periferii města, hrozící každým okamžikem zřícením, nebo skutečné ruiny, jakou byl hrad Vyšehrad (ULIČNÝ 2017, 124–133). Ty nabízely stejně vzrušující kompozice jako přírodní horské scenerie v Alpách, kam císař poslal Saveryho skicovat v letech 1606–1607 (SANDRART 1675, 305; HOUBRAKEN 1718, 57; BARTILLA 2010, 103–125). Tyto „Alpy“ tak nacházel Savery i v Praze a jedním takovým jeho objevem,

1 K Vredemanům naposledy ULIČNÝ 2015; ke Sprangerovi souhrnně METZLER 2014; k de Vriesovi LARSSON 1967; SCHOLTEN 1998; KOMMER 2000.

2 K jeho dílu naposledy KOTKOVÁ 2010.

3 K tématu rotund v díle Roelandta Saveryho podrobně VÁCHA 2019.

poskytujícím bohatý vizuální zážitek, byla zřícenina bývalého královského hradu Zderaz, tyčícího se na skále vyrůstající z vltavského břehu na Novém Městě pražském (obr. 1).

Historie vzniku zderazského hradu

Hrad na Zderaze, užívaný českým a římským králem Václavem IV. (* 1361–† 1419, vládl 1378–1419), využil přírodní vyvýšeninu známou jako Břežská skála, vybíhající z pravého břehu řeky zhruba v polovině vzdálenosti mezi Vyšehradem a Pražským hradem (obr. 2).⁴ Na této straně nemělo město žádné opevnění, hrad tak tento nedostatek do určité míry eliminoval.⁵ K hradu se přijíždělo z Dobyččího trhu (dnešního Karlova náměstí), ulicí později zvanou Hurtovska (dnešní Resslerova), která míjela kostel sv. Václava, stojící přímo východně od hradu (obr. 3; PODLAHA 1926; SEDLÁČKOVÁ 1946; SOMMER 1991; BUTTA 2004). Dalším významným komplexem v sousedství byl klášter božehrobců, rozkládající se severovýchodně od hradu (ULIČNÝ 2014).

Největší znalec pražské středověké topografie Václav Vladivoj Tomek se domníval, že před zřízením hradu stál na jeho místě v době Karla IV. dům Pavla z Jenštejna, jmenovaný v roce 1356.⁶ Pavel z Jenštejna († 1375) byl bratr arcibiskupa Jana Očka z Vlašimi († 1380) a otec pozdějšího arcibiskupa Jana z Jenštejna (* cca 1350–† 1400). V letech 1351–1373 byl notářem královské

Obr. 1. Roelandt Savery, kolem 1610: Hrad na Zderaze v Praze. Kresba perem na papíře, 152 x 185 mm. Dosud považována za „pohled na zříceninu hradu na skalnatém návrší“ a „pravděpodobně v Tyrolsku“ (© The Trustees of the British Museum, London, Prints and Drawings, inv. č. 1946.0713.1014; dostupné na <https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1946-0713-1014>).

4 Zderazským hradem se dosud zabývaly texty LORENC 1966; LORENC 1973, 147, 150–154; DURDÍK 1986, 30–34; DURDÍK 1997b, 136–138; ZÁRUBA 2014, 259–264.

5 Hrad mohl být vnímán i jako městský palác – uzavřené, respektive částečně opevněné sídlo bez rozsáhlejších přilehlých pozemků (ZÁRUBA 2019, 43).

6 „[...] domus domini notarii Pauli camerae regis. (Forum lignorum in fluvio Multaviae incipi debet a domo et penes domum Jacobi Kuyal in Podscal et terminari ac finiri in obstaculo in Multavia sub domo domini notarii Pauli camerae regis).“ (TOMEK 1870, 125; cf. TOMEK 1892b, 236)

komory a z tohoto titulu byl císařovým finančníkem, rádcem a také věřitelem. O jeho finančních možnostech svědčí to, že na Starém Městě vlastnil čtyři domy a v roce 1368 si koupil hrad Jenštejn, podle něj získal svůj přídomek (TOMEK 1866, 188, 189, 241, 251; ČERVINKA 1933, 124–141; MUSÍLEK 2017, 90–99). Účty císařova kuchaře z doby kolem roku 1370 dokládají, že do jednoho z Pavlových pražských domů, snad toho na Zderaze, zavítal Karel na hostinu, při níž byli servírováni raci (BARTOŠ 1945, 15–16). Jak v této době jenštejnský dům na Zderaze vypadal, však bohužel netušíme. Další zprávou o tomto sídle je až zmínka o „věži vévodského dvora“ z roku 1399,⁷ jež se nacházela nad domem, který patřival „kdysi“ mistru Janu Kaplardovi a jež Tomek situuje jižně od hradu poblíž pramenu zvaného Pučka (TOMEK 1870, 130, podle jeho číslování č. 332 a). Tomek z této zprávy vyvodil, že zderazský hrad vlastnil Jan (* 1370–† 1396), vévoda zhořelecký, nejmladší bratr Václava IV., i když přiznává určité pochyby o této interpretaci vzhledem k vévodovu úmrtí již v roce 1396 (TOMEK 1892b, 236). Tomkova úvaha je však asi správná vzhledem k tomu, že vévoda Jan jednu ze svých listin datoval v červnu 1394 výslovně na Novém Městě pražském (BOBKOVÁ ET AL. 2016, 58). V držení Václava IV. je hrad prvně uváděn v roce 1402 (TOMEK 1870, 126), jako vévodský dvůr se tak v roce 1399, tři roky po Janově smrti, mohl nazývat ze setrvačnosti.

Proti tomu však stojí tvrzení, které prezentoval ve své *Kronice české* Václav Hájek z Libočan. Ten k roku 1380 vypravuje, že si tehdy Václav IV. povolal na Vyšehrad probošta božehrobského kláštera na Zderaze a oznámil mu, že se mu „líbí to místo nad řekou na skále, jenž slove Břežská, na kteréž stojí duom proboštuov“, a požádal ho o svolení tento dům získat. Po poradě s bratřími k tomu dal probošt souhlas, načež byla podle Hájka sepsána smlouva mezi králem a řečeným proboštem a vším konventem, jejíž obsah Hájek parafrázuje následovně: „Aby král Vácslav dal sobě tu duom pod sklepy [tj. podsklepený – pozn. autora] postaviti, a nad těmi sklepy pokojové aby byli o dvojích podlahách, a při tom domě aby dal postaviti věži vysokú a širokú, též pod sklepy [tj. podsklepenou – pozn. autora], a na tom pokoje o pěti podlahách. Duom čelední blíž k řece také aby kázal vystavěti, a zahrady se všech stran aby dal velikú zdí ohraditi. Duom proboštuov aby byl v rohu té zahrady, mezi puolnocí a východem slunce [tj. na severovýchodě – pozn. autora]: Kaplička pak svatého Vácslava, jenž jest před týmž domem kteráž proboštovi náleží, v níž mají obyčej se pohřbovati proboštové: ta aby nákladem královským vystavěna a rozšířena byla, vedle vuole probošta a konventu, tak však aby tu též jako prvě proboštové zderazští svouj pohřeb měli, a na každý den tři kněží kanovníci zderazští, aby před králem, a dvořany jeho tu v kaple svatého Vácslava mše svatě dvě čtené a jednu zpívanou slúžili, a ten duom i s tou věží též se vsí ohradú, také i s kaplou předfěčenou, po smrti téhož krále, aby zase na probošta, a na ten konvent, to všecko pravým právem připadlo.“ Hájek k tomu dodává, že se tak i stalo a že král rozkázal „duom ten předfěčený velmi krásně a nákladně vystavěti, a tu svú zvláštní míval rozkoš“ (HÁJEK Z LIBOČAN 1541a, fol. 351v).

Mohl by to být klíčový pramen ke vzniku hradu, pokud by ovšem Hájek nebyl proslulým falsifikátorem českých dějin. A dodejme i šikovným, protože uvedená smlouva – kterou z jiného pramene neznáme – na první pohled nevzbuzuje velké pochybnosti. Nicméně až na jednu, a to dost podstatnou, totiž že by král neměl jediný důvod dávat do smlouvy s božehrobským klášterem podrobný popis hradu, který se chystal stavět. Lze si tedy dobře představit, že si popis hradu Hájek nastudoval na existující stavbě, stejně jako mohl odhadnout umístění údajného proboštského domu na základě své znalosti, kde klášter božehrobců stál; jak již bylo řečeno, rozkládal se severovýchodně od hradu. Vzhledem ke špatné Hájkově reputaci tak bude lepší uvést jeho výklad jen jako zpestření jinak chabě zachycené historie o počátcích hradu a užívat pouze jeho podrobný popis areálu, který souzní s tím, co o hradu lze zjistit z plánů a čtených vedut. Pro detailní popisy staveb měl však Hájek nepochybně nadání, jak to doložil ve zprávě o požáru Pražského hradu a Malé Strany v roce 1541 (HÁJEK Z LIBOČAN 1541b).

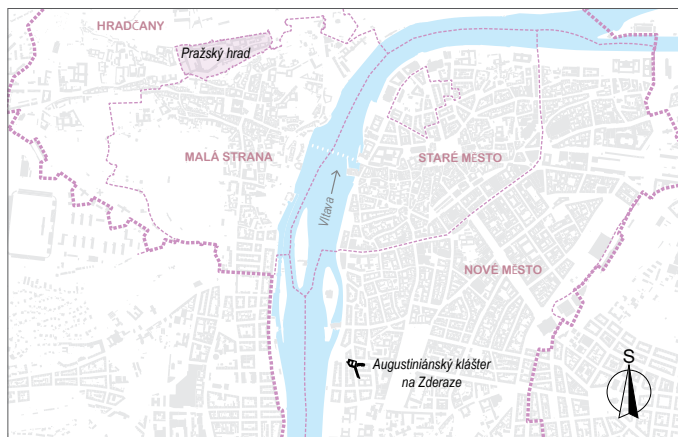
Kdy byl tedy hrad na Zderaze postaven, z pramenů nevyčteme. Lze pouze předpokládat, že byl před rokem 1396 upraven jako pražské sídlo Jana Zhořeleckého z bývalého domu Pavla z Jenštejna a po Janově smrti zřejmě výrazně přestavěn Václavem IV. A to možná již krátce po nabytí hradu, neboť poté, co se v roce 1403 král vrátil z vězení, do nějž byl rok předtím uvržen svým bratrem, uherským králem Zikmundem, obýval v Praze právě Zderaz. Sděluje to dobový kronikářský zápis, který uvádí, že „potom [tj. po návratu ze zajetí – pozn. autora] když mu pán Buoh ráčil pomoci a sv. Václav, byl jest na Zderaze v svém dvoře dotud, až se jest zase umluvil s těmi pány i se pány Staroměstskými“ (TOMEK 1870, 126).

7 „[...] turris curiae ducis“ (TOMEK 1870, 126); „[...] sub turri curiae ducis (č. 329 a) sub Puczka; Mathias drewnik emit erga commissarios olim magistri Johannis Kaplardi“ (TOMEK 1870, 130, č. 332 a).

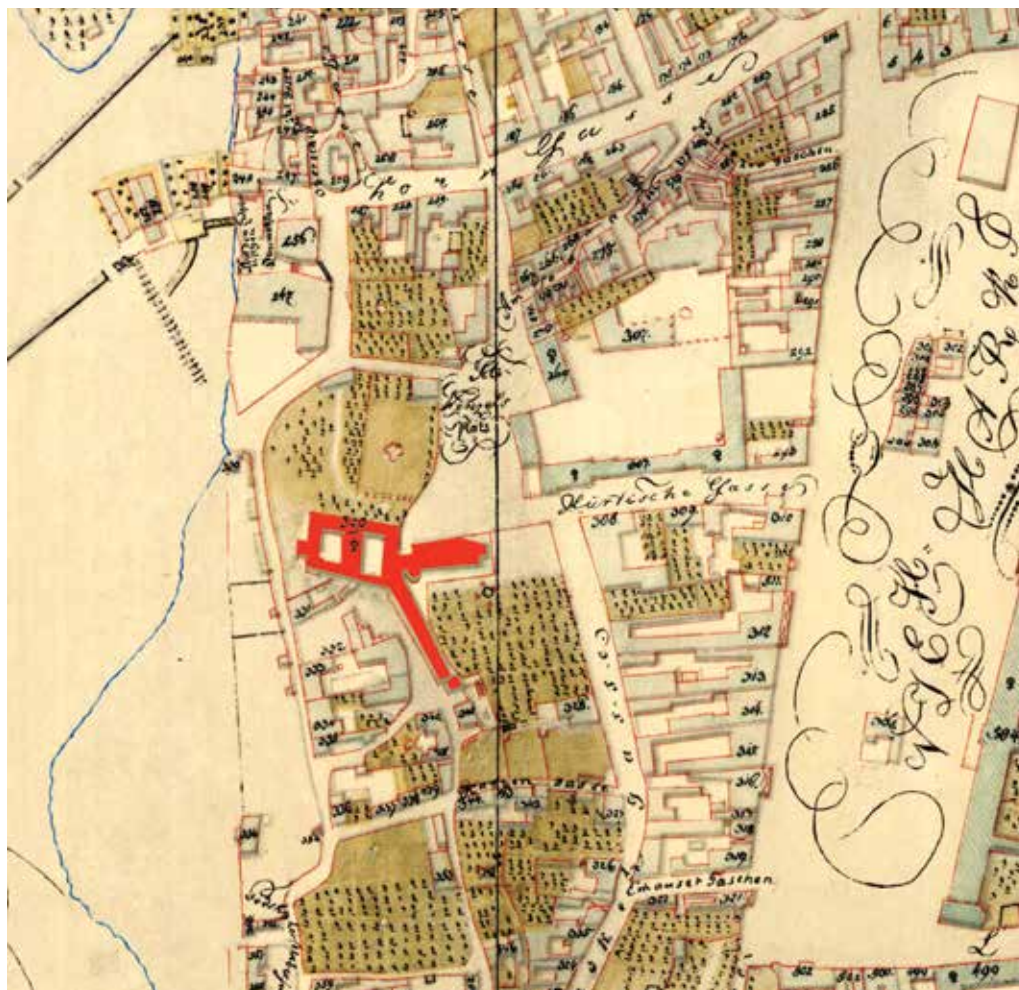
Dosavadní představy o podobě hradu

Areál hradu se dělil na hlavní část, rozkládající se mezi kostelem sv. Václava a řekou, a část severně od hradu v prostoru ohraničeném dnešními ulicemi Resslova, Dittrichova a Náplavní, který lze patrně ztotožnit se zahradou. Toto rozvržení se uchovalo v dispozici kláštera bosých augustiniánů, jenž se na místě hradu začal stavět v roce 1627 (LORENC 1966, 91). Ten však poté, co byl po svém zrušení v roce 1785 (SCHALLER 1797, 109) přeměněn na Svatováclavskou trestnici, byl roku 1893 včetně všech v něm skrytých pozůstatků hradu zcela zbořen. Při následné regulaci této části Prahy pro novou výstavbu byla navíc odlámána samotná Břežská skála, čímž nenávratně zanikly i všechny podzemní konstrukce.⁸ K poznání podoby hradu tak dnes zbývá jen historická dokumentace, jíž se naštěstí dochovalo velké množství a kterou lze obohatit novými nálezy.

Mezi známou dokumentací má zásadní význam detailní zaměření, které jako podklad pro plánovanou úpravu kláštera na trestnici provedl roku 1809 stavitel Josef Zobel (* 1746–† 1814). V jeho

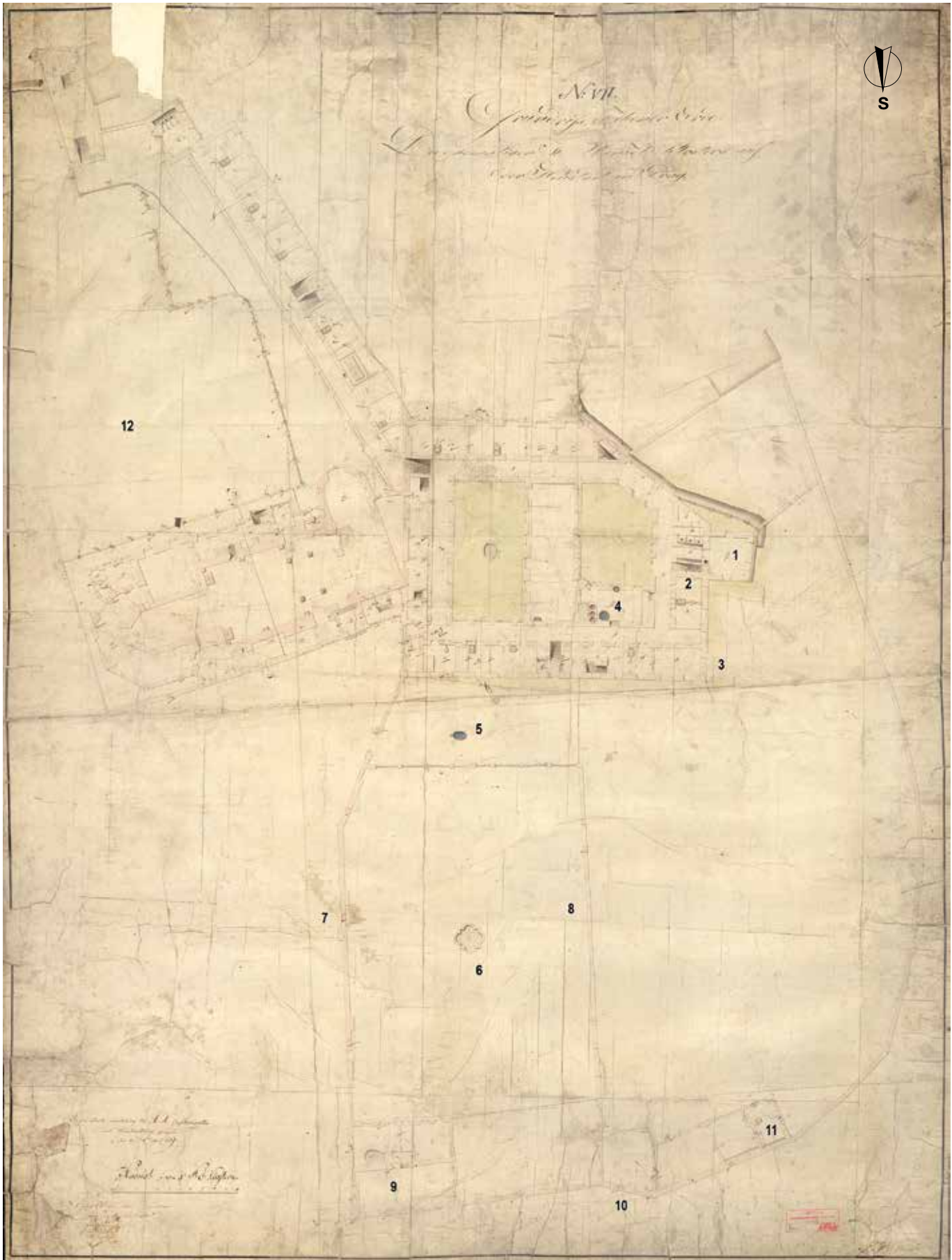

Obr. 2. Poloha kláštera augustiniánů stojícího na místě zderazského hradu, zakreslená do současné katastrální mapy Prahy.

Obr. 3. Josef Jüttner, 1816: *Plan der könig. Hauptstadt PRAG trigonometrisch & topographisch aufgenommen von den Oberlieut. Joseph Jüttner [...] angefangen im Jahre 1811 und geendet 1816.* Rukopis z kolovratského rodinného archivu v OKA v Rychnově nad Kněžnou (ROUBÍK/KUCHAŘ/HLAVSA 1976). Červeně označen bývalý augustiniánský klášter a hrad na Zderaze.

⁸ K asanaci této části města SVOBODA 1993 s titulní stránkou příslušného čísla *Zpráv památkové péče* s vyobrazením bourané trestnice.

Obr. 4. Josef Zobel, 1809: Plán přestavby trestnice z bývalého augustiniánského kláštera sv. Václava na Novém Městě v Praze, obsahujícího části bývalého hradu na Zderaze. Přízemí, měřítko 1:144 (NA SMP, sign. A-VI-6/5). Legenda: 1 – jihozápadní křídlo, 2 – severní zeď bývalé velké obytné věže hradu, 3 – skarpa, zřejmě v místech severozápadního křídla, 4 – studna, 5, 6 – zahrady, 7, 8 – ohradní zdi zahrady, 9 – bývalý špitál, 10 – ohradní zeď, 11 – bývalá věž (?), 12 – zahrada.

půdorysech v úrovni suterénu, přízemí a prvního patra lze rozpoznat starší konstrukce hradu (obr. 4, 5). Co vše je na plánech možné považovat za zdivo středověkého původu, bylo již předmětem diskuse. Nejprve se o tuto analýzu pokusil Vilém Lorenc, který byl rovněž prvním, kdo se historií hradu a jeho okolí podrobně zabýval (LORENC 1966, 89–90; LORENC 1973, 150 a obr. 57–58 na s. 152–153). Plány ukazovaly areál kláštera o rozsahu cca 50 × 40 m, kvůli průběhu skály zkoseného na jihozápadní straně a vystupujícího na západě směrem k řece pravouhlym výstupkem. Obvodová křídla obíhala dvě malá nádvoří, rozdělená příčným křídlem běžícím severojižním směrem. Zřízení tohoto středního křídla ukazuje, že řeholníci při adaptaci hradu bojovali s nedostatkem místa, proto byli také nuceni vybudovat ještě jedno samostatné křídlo, vybíhající jižně směrem k pramenu Pučka.

Středověké konstrukce hledal Lorenc v částech, které byly podsklepené. To byl případ severního křídla, kde plány ukazovaly tři na sebe navazující, různě dimenzované suterény (obr. 5: 4–6), a jižní části areálu, kde pod jižním a jihozápadním křídlem – v místě okosení kláštera – vedly podél obvodové zdi dvě dlouhé chodby (obr. 5: 8). V severních a jižních sklepeních viděl Lorenc stopy po dvou protilehlých hradních palácích a v šikmo vedeném jihozápadním suterénu základy arkád, spojujících jižní křídlo se západním výstupkem (obr. 5: 1). Ten považoval za věž, dominující na všech starších vedutách (LORENC 1966, 101–102).

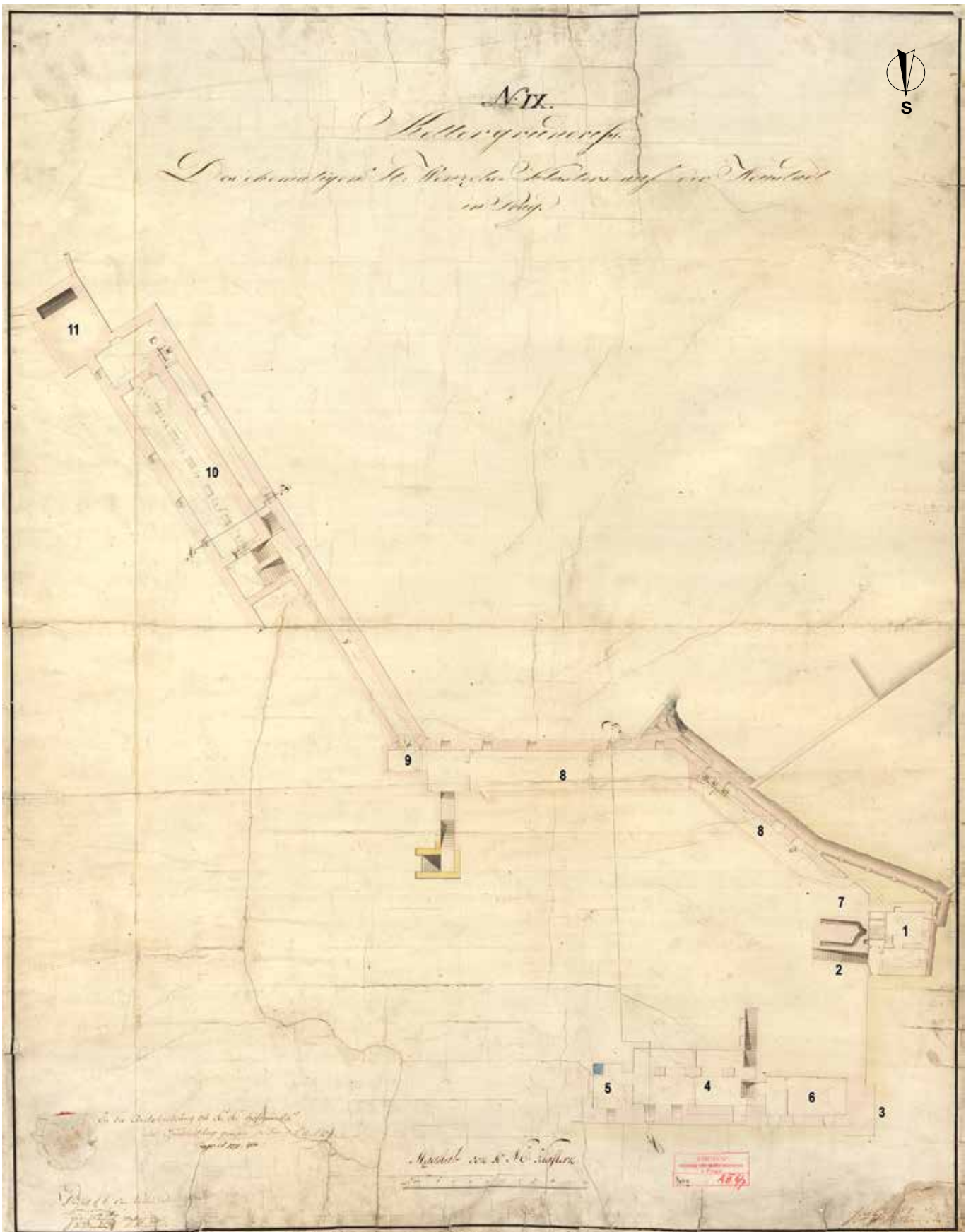
Lorencovu rekonstrukci v případě severního křídla přijal i Tomáš Durdík, odmítl však jeho interpretaci jižního suterénu a vyslovil se také proti existenci arkádové spojky. Došel k názoru, že na jižní straně je středověkého původu jen obvodové zdivo kláštera. Pokusil se pak o nové definování rozsahu jižního křídla, které v jeho představě bylo mnohem mohutnější, než bylo možné vyvodit z plánů. Velkou věž umístil na východní konec tohoto jižního křídla, ačkoli ji veduty ukazují na západní straně směrem k řece. Soudil dále, že vstupní část hradu, tedy jeho východní díl před kostelem sv. Václava, nemohla mít stejný rozsah jako klášter, ale že mezi kostelem a hradem bylo mnohem větší prostranství, snad definované příkopem (DURDÍK 1986, 32–33 a obr. 3 na s. 42; DURDÍK 1997b, 136–138). Durdíkovy závěry přijal nejnověji František Záruba, skepticky se ovšem postavil k existenci příkopu (ZÁRUBA 2014, 263).

Tyto dosavadní analýzy jsou cenným příspěvkem k poznání podoby hradu, nicméně se v mnohém rozcházejí s informacemi z vedut, které umožňují odlišné čtení Zobelových plánů. Vedou tak k níže prezentované alternativní rekonstrukci.

Zobrazení zderazského hradu na historických vedutách

Díky tomu, že se zderazský hrad tyčil nad pravým břehem řeky Vltavy, nacházíme ho na většině známých vyobrazení Prahy. Objevuje se tak již na nejstarší dochované vedutě, vydané v roce 1493 jako součást Schedelovy *Liber chronicarum* (SCHEDEL 1493; obr. 6). Při jejím kreslení stál vedutista na Vyšehradě, a zobrazil tak hrad z jižní strany, které dominovala vysoká hranolová věž, akcentovaná strmou dlátovou střechou, členěnou u římsy vikýřem se zděným štítem. V polovině výšky věže, v místě, kde na ni zprava, tj. od východu, navazovala hradba chráněná cimbuřím, byl na věž osazen rozměrný arkýř. Vlevo od věže, směrem k řece, zachytil dřevořez palácovou budovu s okny ve dvou podlažích, kterou budu nazývat jihozápadní křídlo.

Hrad byl v této době evidentně v dobrém stavu, což koresponduje s písemnými prameny, podle nichž bez újmy přečkal husitské války, a byl tak ještě delší čas po Václavově smrti obývaný. Někdy po roce 1434 v něm bydlel novoměstský písař, kronikář a univerzitní učitel rétoriky a stylistiky Prokop (* 1390 – † cca 1482) a roku 1439 tam zemřel legát basilejského koncilu Filibert de Montjeu, biskup v normanském Coutances a po roce 1435 administrátor pražské arcidiecéze (* 1374–† 1439; TOMEK 1870, 126). Mnoho se na stavu hradu asi nezměnilo ani během 1. poloviny 16. století, jak to dokumentuje roku 1562 vydaná veduta Prahy od Jana Kozla († 1566) a Michaela Peterleho z Annaberku (* 1537–† 1588). Za stanoviště pohledu byl v tomto případě vybrán petřínský vrch, a tak byl hrad vykreslen od západu (obr. 7). Na rozdíl od Schedelova dřevořezu měl rytec na své vedutě pro hrad mnohem méně prostoru, proto je skladba jeho budov prezentována schematictěji. Opět zde dominuje velká hranolová věž (obr. 7: 2), z níž směrem k řece vybíhá jihozápadní křídlo zachycené Schedelem (obr. 7: 4). Další křídlo, dělené okny do dvou podlaží, běželo od věže k severu; to budu dále nazývat křídlo západní (obr. 7: 3). Směrem k řece z něho vystupovalo krátké věžovité křídlo, ukončené sedlovou střechou; nazývám jej severozápadní křídlo (obr. 7: 5). Ještě severněji je schematicky zachycena hradební věž parkánu (obr. 7: 6) a dále ohradní zeď předpokládané zahrady (obr. 7: 7).

Obr. 5. Josef Zobel, 1809: Plán přestavby trestnice z bývalého augustiniánského kláštera sv. Václava na Novém Městě v Praze, obsahujícího části bývalého hradu na Zderaze. Suterén, měřítko 1:144 (NA SMP, sign. A-VI-6/7). Legenda: 1 – jihozápadní křídlo, 2 – severní zeď bývalé velké obytné věže hradu, 3 – skarpa, zřejmě v místech severozápadního křídla, 4, 5 – středověké sklepy severního křídla, 6 – barokní sklep, 7 – jižní zeď bývalé velké obytné věže hradu, 8 – sklepy, o které byl rozšířen klášter oproti hradu, 9 – sklep, snad pod bývalou věží, 10 – patrně středověká zeď, 11 – barokní latríny.

Podobně schematické je vyobrazení hradu na dřevorezu Prahy od Jana Willenberga (*1571–†1613) z roku 1601, ukazující ho ze stejného úhlu (obr. 8). Tehdy byl ovšem hrad již v pokročilém stavu destrukce, jak to dokládá veduta Prahy vyrytá roku 1606 Aegidiem Sadelerem (*cca 1570–†1629) podle kresby Philipa van den Bosscheho (1604–1615 doložen v Praze a Augsburgu; obr. 9). Tato podrobná a spolehlivá rytina ukazuje všechny palácové budovy beze střech; tu si uchovala již jen velká věž. V popředí hradu směrem k řece je vidět pobožená parkánová zeď, kterou narušenou zaznamenali již Peterle s Kozlem. Velkou věž zobrazuje Sadeler jako pětipodlažní stavbu, na severní straně se zděným štítkem u paty střechy. Z dalších detailů zaujme dvojice

Obr. 6. Michael Wolgemut a Wilhelm Pleydenwurff: Praga. Vyobrazení hradu na Zderaze od jihu na nejstarší známé vedutě Prahy z tzv. Schedelovy kroniky (*Liber Chronicarum*) vydané v Norimberku roku 1493 (SCHEDEL 1493, CCXXIXv, CCXXXr). Ve výřezu **vpravo** detail hradu.

opěráků zpevňujících severozápadní nároží jihozápadního křídla (obr. 9: 2) a pak zejména plochý výstupek v severní straně západního křídla, který připomíná velký arkýř (obr. 9: 5).⁹ Tato severní strana západního křídla patrně vystupovala směrem k předpokládané zahradě a zakrývala tak severní křídlo, které se na vedutě neobjevuje. Poboženou parkánovou zeď v popředí, chránící hrad od řeky, zpevňovala válcová bašta umístěná před jihozápadní křídlo (obr. 9: 8). Tak jako Peterle, Sadeler zobrazil kolem předpokládané bývalé zahrady směrem k severu dlouhý úsek hradby korunované cimbuřím (obr. 9: 6). Další zeď, tentokrát bez cimbuří, běžela od hradu jižním směrem a ukončovala zde široký příkop (obr. 9: 9).

Obr. 7. Jan Kozel (Joannes Caper) / Michael Peterle z Annaberku, 1562: PRAGA BOHEMIAE METROPOLIS ACCVRATISSIME EXPRESSA 1.5.6.2. Dřevorez (černobílý novotisk z roku 1904; NPÚ GnŘ, sbírka plánů, ev. č. PPOP 994-5-4558). Detail hradu na Zderaze, pohled od západu. Legenda: 1 – kostel sv. Václava, 2 – velká obytná věž, 3 – západní křídlo, 4 – jihozápadní křídlo, 5 – severozápadní křídlo, 6 – parkánová bašta, 7 – zeď zahrady.

Z podobného úhlu zachytil areál na svém panoramatu Prahy i Václav Hollar (*1607–†1677). Kresbu k ní malíř provedl již v roce 1636 (obr. 10), rytina z ní vycházející byla vydána až roku 1649. Hrad již tehdy prošel první fází úpravy na augustiniánský klášter – je vidět jeho západní, severní a východní křídlo; ubouráno bylo severozápadní křídlo hradu a také vystupující severní část západního křídla. Stála však ještě velká

Obr. 8. Jan Willenberg, 1601: Eigentliche Abkontraffactur der Königlichen Hauptstadt Prag in Böhaimb. Detail hradu na Zderaze, pohled od jihu. Dřevorez, 136 × 579 mm, vydán v páté knize *Diadochu* (PAPROCKÝ 1602, V, 5–6; Muzeum města Prahy, inv. č. H 027 739).

9 Tak se domníval DURDIK 1986, 31.

Obr. 9. Philip van den Bossche (kresba) / Johannes Wechter (rytec) / Aegidius Sadeler (vydavatel), 1606: PRAGA. Velký prospekt Prahy, tzv. Sadelerův. Mědirytina, lept, díl 7 © Archiv hl. města Prahy, Sběrka grafiky, fond Veduty, sign. G 18). Výřez: hrad na Zderaze, pohled od západu. Legenda: 1 – velká obytná věž, 2 – jihozápadní křídlo, 3 – západní křídlo, 4 – severozápadní křídlo, 5 – severní výstupek západního křídla, 6 – zeď zahrady, 7–8 – parkánové bašty, 9 – zeď běžící k pramenu Pučka, 10 – zvonice.

věž, která musela být zbořena někdy v nadcházející době, protože již chybí na van Ouden-Allenově pohledu na Prahu z roku 1685, vytištěném podle jeho vlastní kresby z roku 1679 (obr. 11). Veduta Folperta van Ouden-Allena (* 1635–† 1715) také ukazuje nové jihovýchodní křídlo kláštera běžící k pramenu Pučka, ale nesprávně umístěné tak, jako by běželo směrem k západu.¹⁰

Krátce po získání areálu augustiniány byla k oslavě sv. Václava, patrona přilehlého kostela, vydána roku 1643 rytina, která bývalý hrad zachytila od jihovýchodu (obr. 12). Pod nohama světce jsou na ní zobrazení řeholníci pečující o zahradu rozkládající se jižně od kostela. Vlevo ke kostelu přiléhá právě dostavěná kaple Božího hrobu (připomínající na rytině rotundu) a ještě více vlevo vyrůstají dvě hranolové věže. Zadní sloužila jako zvonice, stojící severně od kostela,¹¹ viditelná již na Sadelerově pohledu (obr. 9: 10). Přední věž zřejmě zesilovala jihovýchodní nároží hradu. Zeď zachycená vlevo od ní běžela k jihu, tedy k pramenu Pučka, a je to tedy táž zeď zobrazená z druhé strany již Sadelerem (obr. 9: 9).

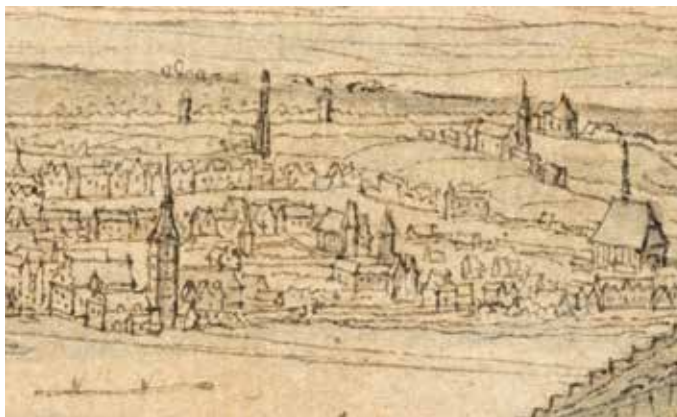
Všechny tyto vyjmenované a známé pohledy doplňují dvě nově identifikovaná vyobrazení Roelandta Saveryho. První z nich je jeho autentická plenérová kresba (obr. 1, 13A), uchovávaná v British Museum v Londýně a dosud považovaná za hrad v Tyrolsku, kde Savery hledal inspirující scenerie v letech 1606–1607 (POPHAM 1935, 197, č. 2), druhé pak obraz, který zřejmě vycházel z jeho jiné, dnes již neznámé kresby (viz níže obr. 14).

Při zhotovení první kresby stál Savery na vítavském břehu jihozápadně od hradu, takže ho viděl z podhledu, kvůli kterému zůstalo za skálou skryté přízemí hradu. Na kresbě předně vyniká detailně vykreslená velká věž (obr. 13A: 1), otáčející se k nám západní a jižní stranou. Na jižní Savery nabízí pohled na tři prevěty patřící prvnímu až třetímu patru. Prevěty, vždy vynášené dvojicí

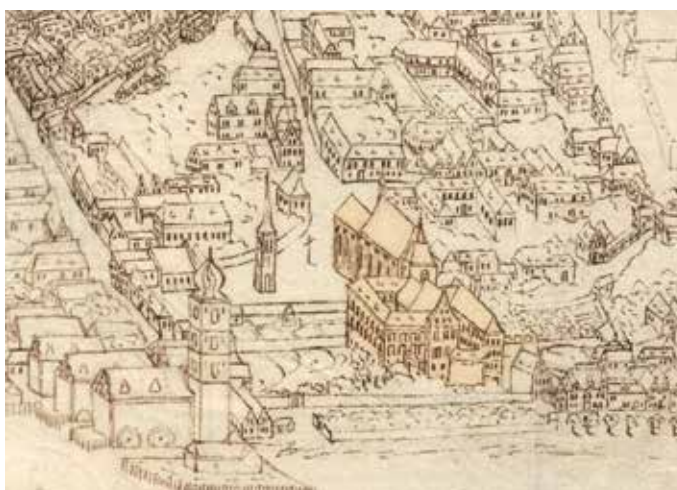
10 Na vedutě to proto působí, jako by klášter měl na západní straně dva rizality, nepřesnosti jsou ale u van Ouden-Allenova díla typické.

11 Zvonice byla postavena asi v první polovině 16. století (LORENC 1966, 100).

kamenných krakorců, byly na fasádě rozmístěny kaskádovitě, aby fekálie neznečišťovaly střechy níže osazených záchodů. Nejníže umístěný prevět tak byl co nejbližší směrem k řece, a to i proto, že právě vedle něj, na kresbě v zákrytu, byl velký obranný arkýř. Ten zde byl v celistvosti zachycen již Schedelem, v Saveryho době byl již rozpadlý; vidět z něj byly pouze mohutné kamenné konzoly, na nichž byly osazeny dřevěné trámy, původně patrně patřící hrázděné konstrukci (obr. 13B). Arkýř byl osazen o něco výše než prevět, do úrovně mezi první a druhé patro, aby umožnil přístup na přilehlou hradbu lemující hrad od jihu. Nejvyšší čtvrté patro věže prevět nemělo a Savery z něho zdokumentoval jen okno v západní stěně, zdeformované tím, že z něj bylo vylomeno kamenné ostění. Díky Saveryho citu pro detail

Obr. 10. Václav Hollar, 1636: PRAGA BOHEMIAE METROPOLIS. Velký pohled na Prahu ze svahu Petřína. Detail s augustiniánským klášteřem – bývalým hradem na Zderaze, pohled od západu. Kresba perem na papíře, kolorováno, 121 × 560 mm (Národní galerie v Praze, Sběrka grafiky a kresby, inv. č. K 33360).

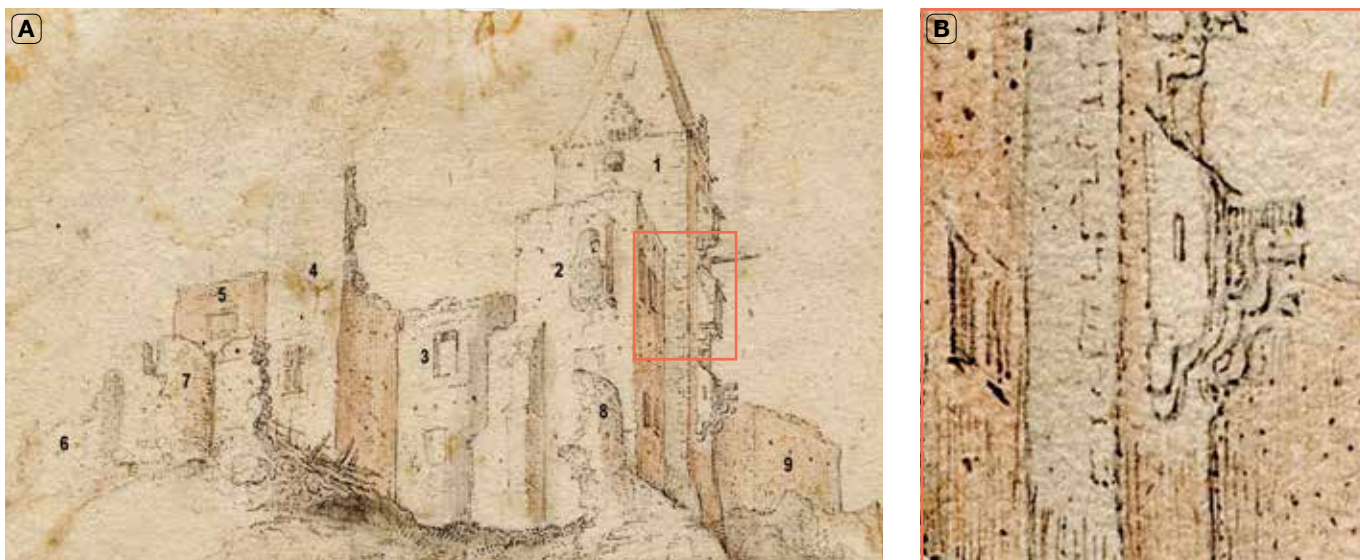
Obr. 11. Folpert van Ouden-Allen, 1679: Praha. Detail augustiniánského klášteřa – bývalého hradu na Zderaze – z panoramatu Prahy v pohledu od západu. Perokresba, pravá třetina celku, 495 × 607 mm (© Österreichische Nationalbibliothek Wien, Kartensammlung und Globenmuseum, Wien, sign. ALB Vues 11383; KAR0514411).

však víme, že chybějící ostění bylo rámováno pravouhloú omítkovou paspartou. Při patě střechy Savery zakreslil zděné štítky vikýře známé již ze Sadelerovy rytiny, zde s podrobně vykreslenou stupňovitou atikou.

Stejně detailně je pojednáno krátké jihozápadní křídlo (obr. 13A: 2), vybíhající od velké věže k řece. I to mělo podle kresby arkýř, osazený v úrovni druhého patra na západní straně směrem k Vltavě. Byl o něco větší než prevěty ve věži a dosedal na trojici konzol, které se nicméně zdají být jednodušší než ty ve věži (což může být důležité pro chronologii stavby hradu). I zde bylo kamenné ostění okna již vylomeno, a byl tak odkryt půlkruhový záklenek. Savery dále v jižní stěně dokumentoval na úrovni prvního a druhého patra vždy v každém dvojici pravouhlých oken, přičemž horní pár se jeví být vyšší. Pro stavební analýzu může být důležité, že okna prvního patra

Obr. 12. Anonym, 1643: Sv. Václav na oblacích. Detail s kostelem sv. Václava a augustiniánským klášteřem – bývalým hradem na Zderaze, pohled od jihovýchodu. Mědiryt (Národní muzeum, Praha, inv. č. 116.579).

Obr. 13. Roelandt Savery, kolem 1610: Hrad na Zderaze v Praze. Kresba perem na papíře, 152 × 185 mm (© The Trustees of the British Museum, London, Prints and Drawings, inv. č. 1946,0713.1014). **A** – celek; legenda: **1** – velká obytná věž, **2** – jihozápadní křídlo, **3** – západní křídlo, **4** – severozápadní křídlo, **5** – severní výběžek západního křídla, **6, 8** – parkánová hradba, **7** – parkánová bašta, **9** – jižní zeď hradu. **B** – detail arkýřů v prvním patře velké věže.

tohoto křídla ležela mnohem níže než první patro věže, nicméně jediné okno prvního patra zachycené Saverym v západní fasádě křídla se zdá být srovnané do úrovně prvního patra věže; mohlo tedy jít o kreslířovu chybu. Také toto okno k západu mělo omítkovou paspartu. Jihozápadní křídlo bylo na severozápadním nároží zpevnováno dvojicí odstupněných opěráků se soklem a pultovou stříškou, známých již ze Sadelerovy veduty, které podle svého tvaru mohly vzniknout zřejmě již společně s celým křídlem. Arkýř a okno západní stěny křídla s jedním z opěráků evidentně počítaly, protože byly posunuty stranou.

Zpevněné nároží prozrazuje nestabilitu podloží, která se začala projevovat během 16. století. Již na Peterleho vedutě je vidět destrukce parkánové zdi, která pokračovala i po vydání Sadelerova prospektu, protože nárožní válcovou baštu, na této vedutě ještě celou (obr. 9: 8), zachytil Savery již z poloviny strženou (obr. 13A: 8). Saveryho kresbu tak lze i díky tomu datovat mezi roky 1606 a 1613, kdy malíř odjíždí zpět do Holandska.

I když se Savery díval na hrad z podhledu, díky stržené parkánové hradbě nabízí jeho kresba vzácný vhled do prostoru mezi trojicí křídel. Vidíme zde velké pravouhlé okno druhého patra západního křídla (obr. 13A: 3), opět s omítanou paspartou, a o něco menší okno patra prvního. Okna byla nepochybně původně dělena vnitřním kamenným křížem podobně jako okno, jež bylo zachováno směrem k řece v severní části fasády západního křídla (obr. 13A: 5), a také okno západní fasády severozápadního křídla. Severozápadní křídlo (obr. 13A: 4) dosahovalo výše tří pater (na jižní straně bylo třetí patro strženo), mělo tak podobu menší věže, jak se jeví již na Sadelerově prospektu (obr. 9: 4).

Podle další, avšak již nedochované skici zachycující hrad od severovýchodu Savery namaloval obraz fantastické krajiny se zříceninou, který signoval a datoval do roku 1613 (D'ACOSTA KAUFMANN 1985, 286–287, č. 19–67; MAI 1985, 87–88, č. 13; MÜLLENMEISTER 1988, 199, č. 26; obr. 14).¹² I když je tento obraz rovněž důležitým pramenem pro poznání zaniklého hradu, nelze pro jeho imaginární charakter brát všechny detaily vážně. Savery na svých obrazech – a někdy dokonce i kresbách – skutečnost adaptoval a vytvářel z nich koláže. Například na obraze *Pokušení Krista* z doby kolem roku 1606 mu za základ krajiny posloužil pohled na Prahu od Zlíchova, do nějž vložil jako jakýsi dvorec samostatnou věž zderazského hradu a do popředí rotundu sv. Martina z Vyšehradu, jenž se jako samostatný hrad vypíná vpravo od rotundy (ULIČNÝ 2017, 138 a obr. 17 na s. 138). Podobně na obraze *Hrad v lese* z Drážďanské galerie, datovaného do roku 1614, sloučil motiv malostranských mosteckých věží a rotundy, která je dokola zpevnována gotickými opěráky (VÁCHA 2019, 57 a obr. 9 na s. 58). Na jiném plátně rotundu proměnil v obrannou stavbu tím, že ji umístil na věž s ochozem (VÁCHA 2019, 57 a obr. 10 na s. 59).

¹² Uvedené katalogy uvádějí název obrazu ve variantách *Vstup do horského dolu pod zříceninou / Horské údolí s hradem na kopci / Hrad na kopci s údolím*, lokalizace neznámá, soukromá sbírka a sbírka Waterman k roku 1988. Za námět obrazu považují fantastní krajinu, pouze MÜLLENMEISTER 1988, 199, č. 26, nabízí nepravděpodobnou hypotézu, že by se mohlo jednat o lovecký hrádek Jenčov (Jinčov) v křivoklátských lesích.

Podobně pracoval na jmenovaném obraze z roku 1613, kde severní stranu velké věže zderazského hradu doplnil o velké hrotité okno, které tam podle svědectví Sadelerovy veduty nebylo, a upravil také výškové poměry hradu. Nicméně řadu jiných prvků lze na Sadelerově vedutě ověřit. Shoda se například týká komínu, který je na obraze i Sadelerově vedutě vložen do kouta mezi severní část západního křídla a severozápadní křídlo. A obě vyobrazení jsou v souladu i u jiného komínu, který vyrůstal na severovýchodním nároží velké věže. Stejně věrohodné se zdá být zobrazení dvojic oken v severní stěně jihozápadního křídla, protože na londýnské kresbě se dvojice objevuje na protější straně křídla (u Sadelera vidíme ovšem jen jedno okno). Naopak místo arkýře, který má Sadeler, zobrazuje Savery na severním výběžku západního křídla opěrný pilíř a před křídlem maluje úsek nižší zdi se stupňovitým štítem (jaký byl na věži), což je bezesporu invence. Pokud tedy alespoň v objemech, a dokonce i v některých detailech můžeme obraz považovat za odraz skutečnosti, lze jej s určitou opatrností použít i jako pramen pro podobu severní části hradu, doplňující Sadelerovu vedutu, která na hrad nahlíží přibližně ze stejného úhlu. Saveryho obraz je v tomto ohledu důležitý proto, že potvrzuje hmotovou kompozici výše interpretovanou na základě Sadelerovy rytiny, tedy že jmenovaný severní výběžek západního křídla, na obraze v popředí, tvořil se zbytkem zobrazeného paláce jeden blok. To znamená, že tento výběžek předstupoval před hrad, směrem k zahradě.

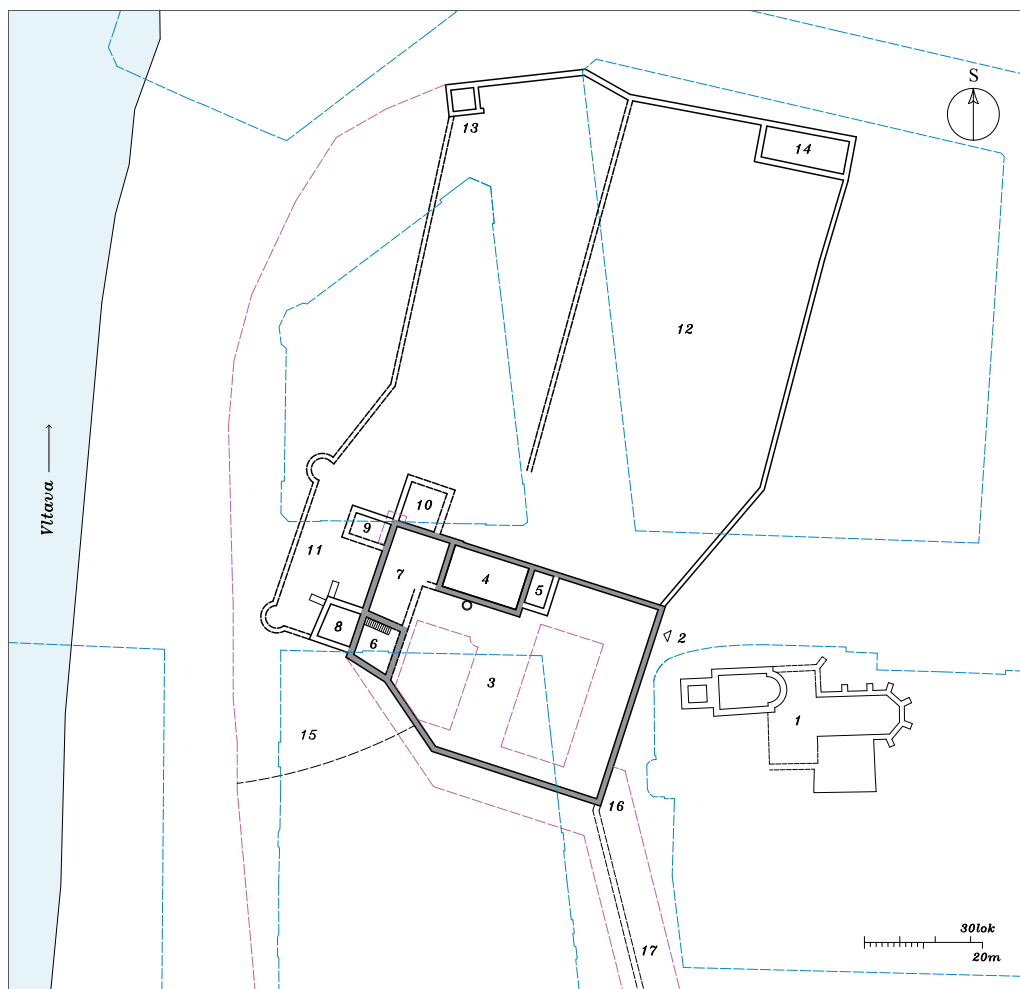
Obr. 14. Roelandt Savery, 1613: Hornatá krajina se zemědělskými pracemi kolem hradu (Bergland-schap met landbouwactiviteiten rond een burcht). Olejomalba na dřevěné desce, 175 × 270 mm, signováno R. SAVERY /1613 (soukromá sbírka Kunsthandel K. & V. Waterman, Amsterdam, akvizice 1986). Převzato z MA 1985, 88; v barvě dostupné na <<https://rkd.nl/explore/images/239034>> [vid. 2023-06-30].

Rekonstrukce dispozice a geneze stavby hradu

Výše citované analýzy se shodují v tom, že severní křídlo augustiniánského kláštera, jak ho dokumentují Zobelovy plány, obsahovalo rozsáhlé pozůstatky hradu, a s tímto předpokladem lze nadále souhlasit, i když se křídlo na studovaných vedutách jednoznačně neobjevuje. Toto křídlo bylo podsklepeno třemi prostory, z nichž největší dosahoval vnitřních rozměrů 13 × 7 m (obr. 15: 4). Jednalo se nepochybně o substrukci paláce (cca 15 × 9 m), obsahujícího možná v prvním nebo druhém patře velký sál. Palác lze patrně rozpoznat pouze na schematickém Willenbergově dřevorezu (obr. 8). Po východní straně sklepa se nacházel menší sklípek o vnitřních rozměrech cca 5,7 × 3,4 m (obr. 15: 5), jehož kontury se neodrážejí v dispozici kláštera, a lze jej tedy považovat za substrukce přístavku středověkého stáří. Oproti tomu od západu přiléhající sklep koresponduje s dispozicí kláštera, a byl tedy nepochybně barokního původu (obr. 5: 5). Před nádvorní fasádou severního křídla se nacházela studně, později zahrnutá do klášterní kuchyně (obr. 4: 4).

Pochybnosti o středověkém stáří, které zastává Lorenc, vzbuzují chodbovitě sklepy na jižní straně kláštera (obr. 5: 8). Jejich zvláštní tvar v sobě jistě skrývá informaci o starších konstrukcích, je jí však třeba číst tak, že sklepy ve skutečnosti určují prostor, o nějž se klášter oproti hradu rozšířil. Kvůli nedostatku místa mělo i malé rozšíření 5,5 m jižním a 3 m jihozápadním směrem

Obr. 15. Praha, hrad na Zderaze. Rekonstrukce půdorysu v době Václava IV. Legenda: **1** – kostel sv. Václava, **2** – předpokládaný vstup, **3** – nádvoří, **4** – severní křídlo, **5** – přístavek, **6** – obytná věž, **7** – západní křídlo, **8** – jihozápadní křídlo, **9** – severozápadní křídlo, **10** – severní výstupek západního křídla, **11** – parkán, **12** – zahrada, **13** – věž, **14** – dům, **15** – příkop, **16** – místo věže, **17** – zeď směřující k pramenu Pučka. **Šedě** vyznačen předpokládaný rozsah hradu v době vévody Jana Zhořeleckého (kresba P. Uličný, 2022).

pro komunitu augustiniánů smysl. A to přesto, že se v tomto místě nacházel skalnatý svah a nové obvodové zdivo bylo nutné zakládat v nižších polohách. Právě toto nižší založení bylo důvodem vzniku sklepů. Tato rekonstrukce stavebního vývoje tím pádem odporuje dosavadním představám o existenci jižního křídla hradu.

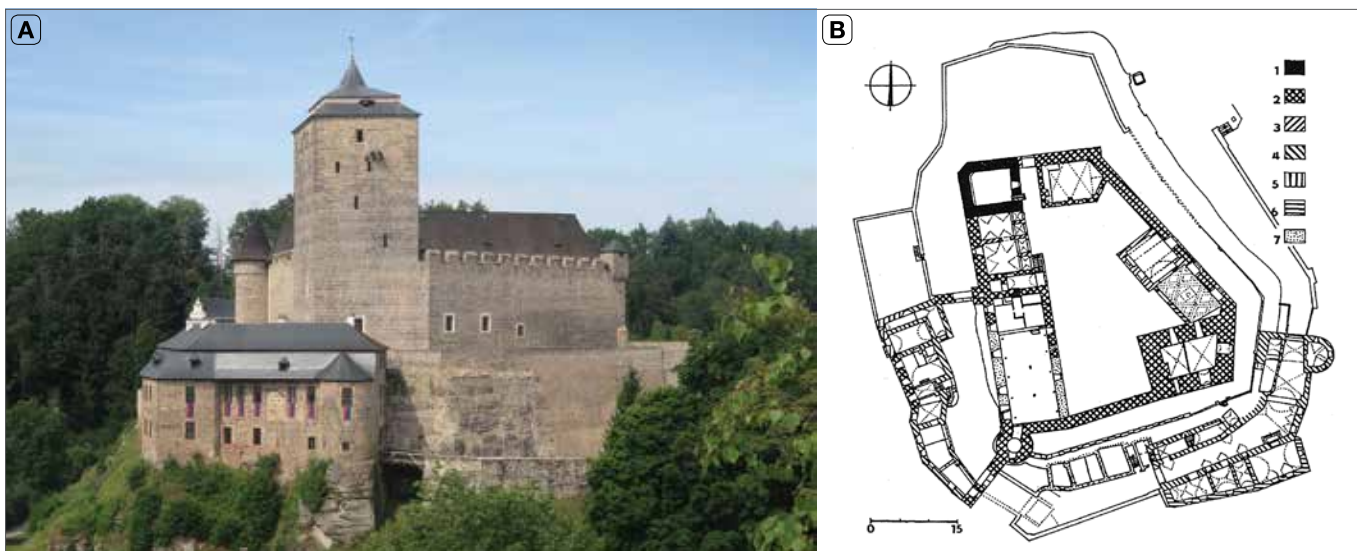
Zvláštní tvar jihozápadního sklepu, který dosahoval šíře jen 2 m a na severozápadním konci byl zahrocený, ukrývá další informace (obr. 5: 7). Jeho zúžení je sotva výsledkem libovůle barokních stavitelů a je třeba ho vysvětlit tím, že sklep reagoval na starší konstrukce. V místě zahrocení tak mohla být zachována stopa po jižní straně velké věže hradu, která je jinak na Zobelových plánech obtížně rozeznatelná, a to patrně proto, že po jejím zániku v 17. století vzniklo na jejím místě nové západní křídlo kláštera. Z konstrukcí věže lze z plánů ještě rozpoznat mírně šikmou severní stěnu, při níž se nacházelo schodiště běžící z úrovně přízemí do suterénu jihozápadního křídla (obr. 4: 2). Jak severní, tak i jižní zeď věže tedy běžely šikmo, celkový půdorys věže byl proto lichoběžníkovitý, přičemž uvnitř dosahoval prostor v severojižním směru velikost asi 7 m (obr. 15: 6). Jelikož na plánech není zřetelná východní, do nádvoří orientovaná stěna věže, není ani jasný rozsah západního křídla, jehož fasádu směrem k řece dobře dokumentují veduty (obr. 15: 7).

Ty detailně prezentují i jihozápadní křídlo, zobrazené ze všech tří stran jako výstupek předstupující před velkou věž. Interiér tohoto křídla je možné podle Zobelových plánů určit jako prostor o velikosti 5,5 × 5 m (obr. 15: 8).

Méně jasně je, kde přesně stálo severozápadní křídlo, které jako další výstupek předstupovalo před západní křídlo (obr. 15: 9). Severozápadní křídlo zaniklo již při prvních úpravách hradu na klášter a na Zobelových plánech po něm je snad jedinou stopou skarpa zpevňující severozápadní nároží kláštera (obr. 4: 3). Poslední částí hradu byl severní výběžek západního křídla, mířící směrem k zahradě, jehož přesné dimenze nelze určit (obr. 15: 10).

Jak přesně vypadala východní strana hradu, kterou se do areálu vstupovalo od kostela sv. Václava, není jasné. Tato nejistota má původ ve zprávě klášterní kroniky¹³ o stavbě nového severního křídla dokončeného roku 1629, podle níž musela být jeho východní strana naproti kostelu založena v místech hřbitova a obecní zahrady (LORENC 1966, 91). To by mohlo znamenat, že se rozsah hradu na východní straně neshodoval s klášterem a zastavěná plocha byla směrem ke kostelu při budování kláštera rozšířena. Zprávu je však možné vysvětlit i tak, že hřbitov a zahrada se během 16. století naopak rozšířily do prostoru bývalého hradu a při stavbě kláštera byly zase vráceny do původní rozlohy. Ukazoval by na to popis areálu zaznamenaný rovněž klášterní kronikou k roku 1626, v němž je hrad lokalizován vedle kostela, „kde druhý hřbitov dosti daleko se rozkládá a sousedí s ohromnou věží, skvíví se již tři staletí, kde se střílný prach a různý válečný materiál uchovával a ke starým zříceninám bývalého královského paláce“ (LORENC 1966, 91).

Obvod hradu tak lze rekonstruovat o něco menší než u pozdějšího kláštera, ovšem zřejmě jen na jižní straně. Hlavní část areálu hradu dosahovala rozlohy zhruba 35 × 48 m, včetně vystupujících křídel přibližně 45 × 55 m. Všechny výstupky, dva směrem k řece na straně západní a jeden na straně severní, byly asi výsledkem dodatečného rozšíření hradu provedeného Václavem IV. V případě jihozápadního křídla na to ukazuje Sadelerův pohled, který vykresluje náročnou armaturu věže sahající až dolů do míst, kde se k věži křídlo pojilo – bylo tedy připojeno na spáru. Dodatečným přístavkem byl jistě také již jmenovaný malý prostor východně od severního křídla (obr. 15: 5). Původní hrad Jana Zhořeleckého tak zřejmě obsahoval jen severní palác, snad s velkou síní, a mohutnou obytnou věž v jihozápadním rohu, kterou mohl Václav rovněž výrazně upravit (obr. 15: šedě).

V takto rekonstruované podobě se starší jádro velmi podobá východočeskému hradu Kost (obr. 16). Ten je prvně zmiňován v roce 1349, jeho stavba však probíhala až do konce 14. století. Dominuje mu velká hranolová obytná věž v jihovýchodním nároží o rozměrech 14 × 17,6 m, jejíž výstavba je do výše čtvrtého patra datována dendrochronologicky do let 1388–1391. Odlišně provedené páté patro s jedním velkým sálem brzy poté vybudovali kameníci, kteří patřili k huti krále Václava IV., což dokládají okna podobného tvaru jako na hradech Krakovci, Žebráku a Točnicku. Stejní kameníci upravovali na Kostě také dnes již z velké části zničený palác a vybudovali kapli sv. Anny na nádvoří. Stavebníkem byl v této době Petr z Vartenberka († 1402/1407), dříve hofmistr a diplomat Karla IV. a v počátcích Václavovy vlády v letech 1381–1386 nejvyšší purkrabí Pražského hradu (MENCLOVÁ 1972, I, 398–402; II, 171–174; PANÁČEK 2003; PANÁČEK 2004; ZÁRUBA 2014, 332–335; ZÁRUBA 2015, 232–237). Dobu vzniku pátého patra lze snad přitom nepřímou odvodit od stavby kostela sv. Ignáce (původně sv. Jakuba) v nedalekém Jičíně, kterou rovněž prováděli stejní kameníci (ULIČNÝ 2005, zejm. 134). První odkaz na stavbu a zároveň nákup kamene

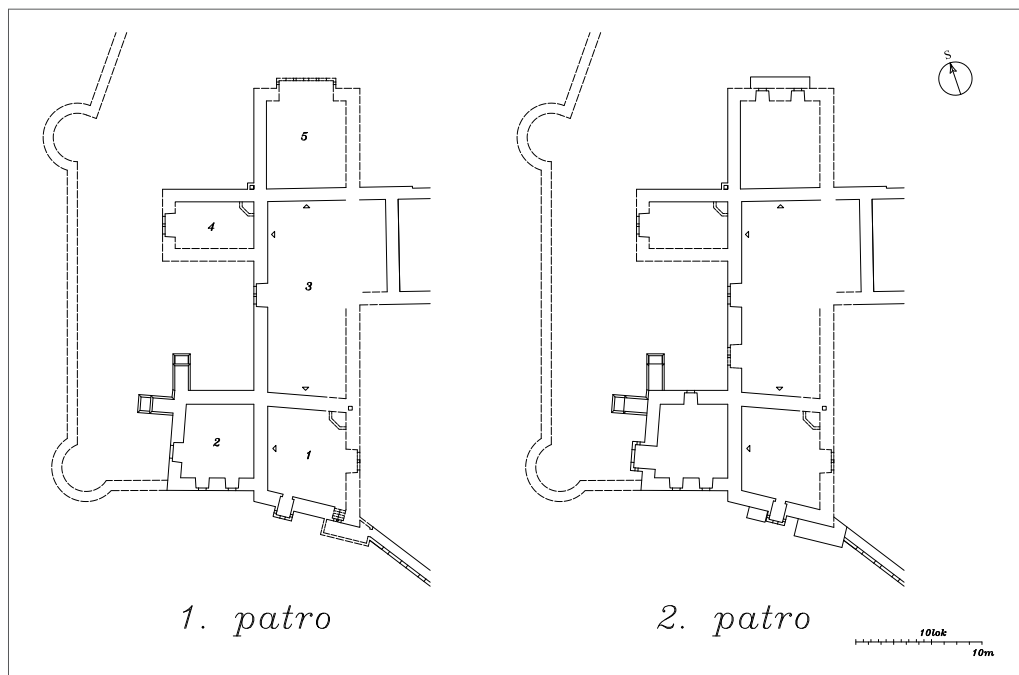
Obr. 16. Kost, hrad. **A** – pohled od jihovýchodu (foto P. Uličný, 2023). **B** – půdorys podle Dobrosłavy MENCLOVÉ, upravený Tomášem DURDIKEM (1999, 274, obr. 579; cf. MENCLOVÁ 1972, I, 396). Legendra: **1** – zdivo z 1. poloviny 14. století, **2** – zdivo z poslední třetiny 14. století, **3** – zdivo z přelomu 15. a 16. století, **4** – zdivo z poloviny 16. století, **5, 6** – mladší renesanční zdivo, **7** – zdivo z doby po třicetileté válce.

13 Vilém LORENC (1966, 90) cituje *Liber Primus : Annalium Nostrí Excalceato-Augustiniani Asceterii Sub Patrocinio Sancti Wenceslai Martyris, et Patroni Regni Boemiae in Neo-Urbe Pragena Supra Zderaz Situati Ab Anno partae Salutis MDCXXXIII ad Annum usq[ue] MDCXLII* (dnes uloženo v NA AZK).

na kostel je uveden již v roce 1391 (MENČÍK 1898, 237), stavba se nicméně táhla a o zakládání oltářů slyšíme až v roce 1413 a 1415 (ROHN 1777, 56). Stavitelé mohli při tak pomalé výstavbě putovat mezi jednotlivými akcemi a vracet se i do mateřské královské huti.

Ve vztahu Kosti a hradu na Zderaze tak přicházejí v úvahu dvě možnosti. Buď lze předpokládat, že první skupina stavitelů, kteří Kost někdy od 70. let 14. století budovali, se po dokončení čtvrtého patra věže, tedy někdy po roce 1391, mohla přesunout do Prahy, kde postavila na stejném konceptu hrad pro Jana Zhořeleckého. Druhou možností je, že to byli naopak kameníci z královské huti, kteří se po dokončení pátého patra kostecké věže vrátili do Prahy, kde aplikovali rozvrh, s nímž se právě na Kosti seznámili. Vzhledem k tomu, že se jinak Václavovy hrady stavebně o hradu Kost podstatně lišily, se však zdá být pravděpodobnější první varianta.

Obr. 17. Praha, hrad na Zderaze. Rekonstrukce 1. a 2. patra vnějšího hradu. Legenda: 1 – obytná věž, 2 – jihozápadní křídlo, 3 – západní křídlo, 4 – severozápadní křídlo, 5 – severní výběžek západního křídla (kresba P. Uličný, 2022).

Detailní členění dispozice zderazského hradu (obr. 17) můžeme odhadnout pouze podle fasád. Komín při severovýchodním kraji věže signalizuje místo, kde byl zřejmě v obytných prostorech umístěn krb. Vzhledem k tomu, že na jižní straně věže byly převéty a obranný arkýř a ze západní a severní strany k věži přiléhala palácová křídla, místnosti prvního až třetího patra mohly být osvětleny pouze od východu z prostoru nádvoří. Ikonografie nikde nezachycuje stopy po případné roubené komoře, která by byla snadno rozpoznatelná podle pyramidální sekvence okének, tyto komory však chyběly i na hradě Točnicku; patrně tak byly obytné místnosti zateplovány táflováním. Pokud je správná interpretace vedut v případě komína vloženého do kouta mezi severní část západního křídla a křídlo severozápadní (cf. obr. 9, 15), lze podle něj určit další krb, ale zároveň také vyslovit domněnku, že zřízení krbu mohlo být dodatečné, když si vynutilo osazení komína zvenčí.

Saveryho kresba neukazuje kromě štítků obytné věže, artikulovaných snad slepou arkaturou, žádné architektonické členění nebo sochařské detaily. Byl to tedy hlavně rastr křížem dělených oken, který definoval architektonický výraz fasád. Totéž nacházíme i na jiných Václavových hradech, včetně omítkových paspart, jimiž byla opatřena východní fasáda paláce na Točnicku a palác postavený Václavem na sousedním hradu Žebráku (MENČLOVÁ 1972, II, 153, 165; ZÁRUBA 2014, 181, 202 a obr. 135 na s. 186; obr. 18). Na druhou stranu na dokumentovaných fasádách zderazského hradu nikde nenacházíme stopy po šnekových schodištích, která jsou charakteristickým rysem Točnicku; nejspíš se nacházela na vstupní fasádě obrácené do nádvoří.

Stupňovité štítky osazené při patě střechy velké věže členily také kapli Božího Těla na Karlově náměstí, stavěnou rovněž ve Václavově době. Na obou stavbách tak možná pracovali stejní zedníci a tesaři. Datovat výstavbu zderazského hradu to však nijak nepomáhá; i když víme, že kaple byla založena roku 1382, datum jejího posvěcení a dokončení známo není (k podobě kaple naposledy ULIČNÝ 2020).

Zahrada

Zahrady českého středověku jsou tématem, které dosud čeká na detailní zpracování. Nemůžeme proto říci o mnoho více než jen konstatovat, že v předhusitské Praze představovaly zahrady běžnou součástí života nejen klášterních komunit a vysokých kleriků, ale i měšťanů (MAIWALD 1904, 47–50; PROCHÁZKA 1931, 54–55; WIRTH 1943; NOŽIČKA 1965, 8–9; BAŠEOVÁ-KORČÁKOVÁ ET AL. 1991, 19–24; BENEŠOVSKÁ ET AL. 2001, 24–27; MUSÍLEK 2012).

Cenným pramenem, který nám umožňuje nahlédnout do světa pražských zahrad, je seznam dvorů, vinic a zahrad opuštěných po vypuknutí husitských bouří jejich původními majiteli. Pro Malou Stranu a okolí bylo v tomto dokumentu z let 1421–1423 napočteno více než 60 zahrad ležících uvnitř a vně města (HÖFLER 1865, 300–304; AČ 28, 679–681).¹⁴ Jmenována je v něm i zahrada, „která byla kdysi pana krále“, tedy Václava IV., a která se v době vzniku seznamu nazývala Liphardovou zahradou. Po tomto majiteli, uprchlém před vzbouřenými Pražany, ji získal Johann Spicz se svou ženou Kateřinou. Zahrada se patrně do Liphardova vlastnictví dostala po Václavově smrti v roce 1419, tento majitel si jí tedy zřejmě užíval jen velmi krátce.

Kde se tato bývalá královská zahrada na Malé Straně nacházela, soupis nesděljuje. Protože upřesňuje, že k ní patřil mlýn a další pozemky,¹⁵ lze pouze odvodit, že ležela při řece. V pátrání po ní nepomáhá ani fakt, že k předhusitské topografii Malé Strany se dochovalo jen omezené množství pramenů. Lipharda tak lze sice snad ztotožnit se stejnojmenným staroměstským kameníkem doloženým v letech 1404–1417 (VÍTOVSKÝ 2004) a Johanna Spicze se staroměstským měšťanem a krejčím Johannem (Hanušem) Spitzkugelem, který se v pramenech objevuje v letech 1429–1436,¹⁶ k nalezení zahrady to však ani tak nevede. A to i proto, že z jiných zdrojů se o majetku obou měšťanů na Malé Straně nic nedozvíme. Je tak zatím možné pouze spekulovat, že zahrada ležela při Zlomkovském mlýnu (dnes čp. 469/III), o němž nemáme právě v dlouhém období mezi lety 1400 a 1463 žádné dochované zprávy (VILÍMKOVÁ/VAJDIŠ 1965, 1–4).

I když tak tuto královu zahradu nelze do mapy Prahy zatím zakreslit, je její uvedení v seznamu přesto velmi cenné, protože je jedinou dobovou zprávou o zahradách lucemburských vládců. Při Pražském hradě zřejmě v té době žádná nebyla, nejstarší zmínka o ní pochází až z roku 1537, kdy je jmenována královská zahrada při první hradní bráně (ULIČNÝ 2018a, 32; ULIČNÝ 2019, 515–516). Jiná zahrada mohla zpřijemňovat Václavův pobyt v jeho sídle v tzv. Králově dvoře u Prašné brány, je tam však zmiňována také velmi pozdě, teprve roku 1547 (HERAIN 1911, 53). Víme sice, že král Jiří z Poděbrad (vládl 1458–1471), který ve dvoře rovněž bydlel, měl zahradníka jménem Mikuláš, připomínaného po králově smrti v letech 1471 a 1475 (TOMEK 1891, 262, 264),

¹⁴ Seznam udává osoby, které zahrady nově získaly (k tomu TOMEK 1879, 167–172). V období let 1348–1419 se v Praze připomíná jmenovitě sedm zahradníků (TOMEK 1892b, 383).

¹⁵ „Ortus Liphardi cum area et molendino, qui fuit quondam d. regis, Johanni Spicz et Katharine ac heredibus suis.“ (AČ 28, 680)

¹⁶ Viz záznamy TOMEK 1866, 19, č. 931 (roky 1429–1433); 171, č. 675 (roky 1433–1436); 196, č. 943 (roku 1436). V případě kameníka Lipharda, o jehož pracích nic nevíme, je však spojení s královou zahradou zajímavé. Může totiž naznačovat, že pro krále pracoval.

Obr. 18. A – Johann Heinrich Dinebier (?), polovina 18. století: Pohled na Žebrák a Točnick (Archiv Pražského hradu, Stará plánová sbírka, inv. č. 208/2).
B – Žebrák, hrad. Pasparta oken paláce z doby Václava IV. (foto P. Uličný, 2017).

ten se však mohl starat o královu zahradu na Novém Městě. Ta se nacházela východně od kostela sv. Štěpána, poblíž Sviňské brány, kde se rozkládal dvůr „na Rybníčku“, který do roku 1404 vlastnil Mikuláš Prase. Tehdy obsahoval zahradu a haltýře, v pozdějších letech uváděné v počtu tří (TOMEK 1870, 21, č. 524h). V roce 1462 zahrada připadla Jiřímu z Poděbrad a jako „královská zahrada“ (*hortus regis*) je jmenována ještě za Vladislava II. Jagellonského v roce 1503 (TOMEK 1891, 174–175).

I navzdory nejasným zprávám můžeme v lucemburské Praze, a to již od doby Karla IV., počítat s bohatou zahradní kulturou, navazující nepochybně na tradici klášterních zahrad. Svědčí o tom Klaretovy latinsko-české slovníky z doby kolem roku 1360, které rozlišují *štěpnici (plantale)*, *jablečnici (pomeriale)* a ovocný *sad (pomerium)*; FLAJŠHANS 1926, 128) a vyjmenovávají sedmáct odrůd hrušní, devět jablek, dva druhy slivoní a dále třešně, višně, mišpule, kdoule, broskve, lískové a vlašské ořechy (TEMPÍR 1984, 10; BERANOVÁ 2005, 171–172). Ještě před založením Nového Města pražského v roce 1348 měl na tomto území, u vsi Opatovice při tehdejší cestě ze Starého Města na Zderaz, staroměstský měšťan a královský číšník Jindřich Šváb, řečený Cigler, melounovou/dýňovou zahradu (*ortus peponum*).¹⁷ Nacházela se u kostela sv. Michala v Opatovicích, a až do 15. století byl proto tento kostel zván „v melounové/dýňové zahradě“.¹⁸ Proslulou se stala zahrada, kterou založil v roce 1360 Angelus, dvorní lékař císaře Karla IV., pocházející z Florencie, podle něhož se nazývala *Ortus Angeli*. Nacházela se na místě domu čp. 909/II v Jindřišské ulici (dnešní budova pošty, č. o. 14) a dosahovala velikosti zhruba 135 × 75 metrů. Po Angelově smrti ji v roce 1408 převzal jeho synovec Ludvík (zvaný též Lojsa), rovněž pocházející z Florencie. Převzetí potvrdil král Václav IV., který výslovně sdělil, že zahradu svěruje Ludvíkovi „pro zvláštní útěchu naší k osázení a pěstění různých vonných a aromatických kořenů bylin“ (ŠEDIVÝ 1908, 442).¹⁹ Jiný pramen této doby pak mluví o zahradě arcibiskupova prokurátora Otíka z Kyjí u Prahy, kterou v roce 1407 dostali do nájmu manželé Hanka a Manda s tím, že každý rok vysadí minimálně dvacet stromů neboli „pláňat“, aby na konci desetiletí, tedy v roce 1410, byla zahrada naplněna dobrými stromy.²⁰

Rozvinutá hortikultura se odrazila také v Bibli Václava IV. z doby kolem roku 1390. Na ilustraci z první knihy pětidílného opusu vidíme zahradu ohrazenou plotem z vrbov, v níž iluminátor rozlišuje mezi jabloněmi a hrušněmi. Zobrazil také – s trochou ironie – různé druhy sklízení: jeden muž podává ovoce z koruny stromu, jiné osoby si pomohly tím, že vylezly na plot, další dva muži třesou kmenem a jiný hází klacek. Poslední se pak s malou sekerkou zřejmě chystá strom po sklizni osekát nebo oroubovat (obr. 19).²¹

Se zánikem většiny klášterních domů v Čechách během husitských válek to pak byli právě šlechta a měšťané, kteří zahradnictví dále rozvíjeli. Kultivování zahrady bylo tak oblíbené, že vznikaly spisy o štěpování, z nichž jeden, sepsaný roku 1447 Janem Pitrkafem z Hradiště a Touchovic, vycházel zřejmě z nedochovaného staršího německého znění (KNM IV D 68; JUNGSMANN 1849, 77, č. 251; HAVRÁNEK/HRABÁK/DÁŇHELKA ET AL. 1964, 580–582).²² Roubování nebyla jediná činnost, která se v zahradách tehdy prováděla, od jiných však v roce 1449 odrazovaly městské rady všech tří pražských měst: „Item jestli žeby které paní nebo panny kdy šly do zahrad neb do vinic procházet sie, aby poctivost mezi sebou zachovávaly, mužského sie pohlaví varující, a zvláště lidí mladých rozpustilých, lečby mužie jich s nimi šli neboli jich přátelá a příbuzní.“ (AMP Sbirka rukopisů 993/1, pag. 152; cf. TOMEK 1891, 503; URBÁNEK 1918, 325–326)

Rozlehlé zahrady a vinice patřily ke klášterům vybudovaným v jižní části Nového Města pražského Karlem IV. a jižně od hradeb pražských měst vůbec. Zvláštním případem byla smíchovská

17 V nedatované závěti dával Jindřich ze zahrady jednu kopu ročního příjmu pražským křižovníkům: „Ceterum lego, quod de nove plantacionis mee prope fossatum civitatis Pragensis, que ortus peponum dicitur, linea superiori, que sita est in sinistris versus Sderam eundo, detur annue una sexagena gross. census nomine fratribus cruciferis ad beatam virginem in pede pontis Pragensis pro mee et predictarum remedio animarum et predictus filius meus [...]“ (TADRA 1882, 427–433, zejm. 431, č. 99) Cf. TOMEK 1870, 272; TOMEK 1892a, 251–252; TOMEK 1892b, 232–233. Viz též TADRA 1882, 455–457, č. 124.

18 „[...] ecclesia S. Michaelis in ortis peponum“, k roku 1403 „in ortis pomorum“ viz Tomek 1873, 38, pro roky 1367 až cca 1405; k roku 1406 „in orto peponum“ viz TOMEK 1870, 99.

19 „[...] quemquidem Ortum pro speciali consolacione nostra Comisimus per ipsum Ludwicum diuersis redolentibus et aromaticis herbarum radicibus excolli et plantari [...]“ (ŠEDIVÝ 1908, 441). Viz TOMEK 1870, 181; TOMEK 1892b, 480–482; LORENC 1973, 154.

20 „Item prefati coniuges heredes et ipsorum successores ad minus viginti plantacionum arboribus videlicet plantye anno quolibet plantare [sic], ita quod in revolucione decenniū ortus prescriptus bonis arboribus ex dictorum coniugum dispositione repleatur.“ (AICP V, č. 140, 343)

21 Na další ilustraci ze stejného dílu vidíme ještě podobně ohrazenou vinici obklopenou stromy, které však žádné ovoce nenesou (ÖNB 2759, fol. 125v).

22 K osobě Jana Pitrkafa, působícího na Žatecku–Lounsku, viz SEDLÁK 1973.

Obr. 19. Sklizeň ovoce v zahradě na iluminaci Bible Václava IV., Praha, konec 14. století, malba na pergamenu (ÖNB 2759, fol. 119r).

kartouza. Tu před bránou Menšího Města pražského založil v roce 1341 Karlův otec Jan Lucemburský a pojmenoval ji Zahrada Panny Marie – *Ortus beate Marie Virginis* (RBM IV, č. 1077, 433–436, 1. února 1342), patrně s odkazem na převažující charakter tohoto pražského předpolí. Citovaný seznam z let 1421–1423 uvádí dokonce tři zahrady při tomto klášteře. První z nich byla „kartouzská zahrada s vodní nádrží“,²³ druhá „ohrazená zahrada, která patřila kartuziánům“,²⁴ a třetí „zahrada s malou vinicí naproti kartouzskému klášteře, která patřila těmto mnichům“.²⁵

Početnější zprávy máme o zahradách vysoko postaveného kléru, které v Praze patřily k těm nejstarším a zřejmě i nejpozoruhodnějším. Při zakládání vyšehradské kapituly v době kolem roku 1088 král Vratislav kapitule daroval mimo jiné vesnici Žitenice s vinicemi a ovocnými sady (*cum pomeriis*; RBM I, 77, č. 175) a již v roce 1130 slyšíme o ovocné zahradě (*pomerium*) přímo ve vyšehradském podhradí. Tehdy ji i se dvěma správci (služebníky) jménem Jan a Bogumil daroval vyšehradským kanovníkům kníže Soběslav I., aby se v ní mohli v létě procházet.²⁶ Prvořadé místo ve městě zřejmě zastávala nejrozsáhlejší pražská zahrada, která byla součástí biskupského, později arcibiskupského dvora, nacházejícího se u malostranské paty Juditina a následně Karlova mostu. A je málo známým pražským fenoménem, že je zahradou, respektive parkem dodnes.

Palác pražského biskupa, od roku 1344 arcibiskupa, se nacházel severně od dvouvěží mostu, na severní straně Dražického náměstí, v místě jižní části areálu dnešního ministerstva financí. Jeho rozsáhlé pozůstatky, vybudované románským způsobem z kvádrů, byly odhaleny (a zároveň z velké části zbořeny) při výstavbě současného objektu v roce 1928. Tehdy byly součástí měšťanského domu čp. 63/III, tvořícího severní frontu Dražického náměstí. Románského původu byl také sousední dům čp. 62/III. Díky nalezenému zdivu mohl Jiří Čarek rekonstruovat hlavní část paláce jako mírně lichoběžníkovitý objekt o velikosti 15 × 7 m (ČAREK 1947, 344–346, obr. 45–46 obrazové přílohy),²⁷ který měl v organismu Malé Strany velmi neobvyklé umístění: v podobě jakéhosi výstupku vybíhal celým svým objemem vně městské hradby (DURDÍK/BOLINA 1996, 291–293, obr. 3 na s. 294; ČIHÁKOVÁ 2009, 18–19, obr. 33 na s. 23; obr. 20).²⁸

23 Získal ji Václav Škořipka: „Ortus Carthusiensis cum piscinis Wenceslao Sskorzipka.“ (AČ 28, 679)

24 Získal ji písař Mikuláš: „Ortus in muro, ubi monasterium fuit Carthusiense, Nicolao, notario consilii.“ (AČ 28, 679)

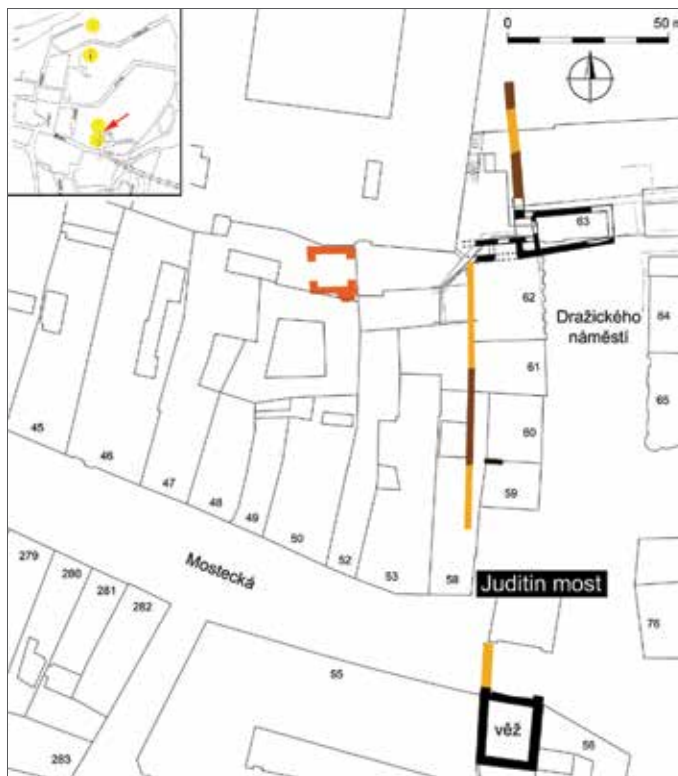
25 Získal ji Petr Prunhauser: „Ortus cum vinoella ex opposito monasterii Carthusiensis, qui fuit ipsorum monachorum, Petro Prunhauser.“ (AČ 28, 680)

26 „Pomerium in suburbio, ubi ęstivo tempore habeant, si spaciari velint, cum duobus his servis Ian et Bogumil eisdem fratribus trado.“ (CDB I, 114, č. 111; též RBM I, 94, č. 211) Viz NOŽIČKA 1965, 8.

27 Z rozsáhlých stavebních prací dokumentovaných písemnými prameny během 14. století v horních podlažích (viz TOMEK 1872, 25–28) však nic nalezeno nebylo.

28 Toto situování mělo jistě svůj důvod, který může prozradit pozoruhodnou a dosud neznámou historii tohoto místa, tomu je však třeba se věnovat podrobněji jinde.

Obr. 20. Praha, bývalý arcibiskupský palác na Malé Straně. Rekonstrukce polohy a půdorysu v kontextu zjištěných archeologických situací do roku 2009. Výběr z popisu: **černě** románské zděné konstrukce biskupského dvora, zaměřeno při jejich demolici v roce 1928, půdorys podle ČAREK 1947, 345; **sytě hnědě** – zastížené úseky hradby, **okrově** – hypotetické úseky hradby, **oranžově** – dodnes stojící vrcholně gotická vstupní brána do biskupského dvora ze 14. století (převzato z ČIHÁKOVÁ 2009, obr. 33 na s. 23).

Obr. 21. Václav Vladivoj Tomek, 1892: Mapa Prahy k roku 1419 (převzato z TOMĚK 1892c). Detail s arcibiskupským dvorem na Malé Straně – šrafovaně.

Zahrada při dvoře je zmiňována již roku 1336 za biskupa Jana IV. z Dražic (ve funkci 1301–1343) a znovu v roce 1391 („*ortus domini archiepiscopi Pragensis*“; TOMĚK 1872, 69). Nejvíce zpráv se o ní však dozvídáme v prvních letech husitské války, kdy již arcibiskupovi nepatřila. Na podzim roku 1419 (FRB V, 348–350) se jeho dvoru zmocnili vzbuření Pražané a v květnu 1420 s pomocí tábořských pokáceli „stromy v arcibiskupově zahradě“, aby se za nimi nemohli královští vojáci držící Pražský hrad.²⁹ Zahrada je také dvakrát jmenována ve zmíněném seznamu z let 1421–1423. Jednou jako „arcibiskupská zahrada za zdmi dvora“, kterou do svého držení získal sladovník Radslav,³⁰ a pak „zahradka, která leží uvnitř zdi arcibiskupského dvora“, jež se stala majetkem sladovníka Ondřeje.³¹ Z tohoto dvojího dělení Tomek usoudil, že dvůr měl dvě zahrady, jednu „vnitřní“ a druhou „vnější“ (TOMĚK 1892b, 115, 129).

Jak toto dělení vypadalo, je obtížné říci. A to i přesto, že o celkové rozloze zahrad máme celkem dobrou představu. Tomek je ztotožnil s dnešními Vojanovými sady s tím, že sahaly až k dnešní Letenské ulici (TOMĚK 1892c, mapa k roku 1419; obr. 21). Zahrady tak pokrývaly území o přibližné velikosti 170 x 200/260 metrů. Tento areál je dobře patrný na Peterleho vedutě z roku 1562 a na výjevu ukazujícím vpád psovského vojska na Malou Stranu v roce 1611, na němž

lze rozeznat i bývalý palác proměněný tehdy již v obytný dům (obr. 22: 2, 23: 2). Dům dělil volný, nezastavěný areál před malostranskou hradbou na dvě nestejně velké části, což mohlo být také dělení obou zmiňovaných zahrad.

29 „Item XXI die mensis Junii [1420 – pozn. autora] arbores in orto archiepiscopi per communitatem Pragensem et Thabourienses sunt deposite seu succise, ne hostes ibidem latitare possent.“ (FRB V, 379)

30 „Ortus archiepiscopi extra muros curie Radslao braseatori.“ (AČ 28, 679; viz též TOMĚK 1872, 66)

31 „Ortus, quis jacet intra muros curie archiepiscopalis, Andree braseatori.“ (AČ 28, 680; viz též TOMĚK 1872, 28)

Jiný významný klerik, mělnický probošt, měl ovocnou zahradu (*ortus pomeri*) o něco jižněji na stejné straně města, bezprostředně vně Hladové zdi. Jeho zahrada ležela přímo u řeky³² a byl podle ní nazýván dnes již zaniklý kostel sv. Jana na Újezdě, tedy jako kostel „sv. Jana vedle mělnické zahrady“³³ nebo „v mělnické zahradě“.³⁴

Území podél řeky, ohrožované záplavami, nebylo zastavěno, a pro zakládání zahrad tak poskytovalo dostatek prostoru. Řeka zde svou vláhou navíc zpříjemňovala pobyt v horkých měsících a poskytovala možnost krásných vyhlídek. V jedné ze zahrad zřízených v těchto místech na Malé Straně, snad při Zlomkovském mlýnu, jak bylo řečeno výše, si obojího užíval i král Václav IV. Další zahradu pak král zřejmě zřídil u svého hradu na východním břehu města, i když je třeba říci, že skromné písemné prameny středověkého stáří se o této zahradě na Zderaze nezmiňují. Mluví o ní pouze Hájkův popis; vzhledem k tomu, že jeho vylíčení hradu je věcně správné, lze mu snad i v tomto důvěřovat. Že měl zderazský hrad zahradu již za Václava IV., proto soudil také V. V. TOMEK (1892b, 115, 129, 237) a naznačují to rovněž ikonografické prameny.

Obr. 22. Jan Kozel (Joannes Caper) / Michael Peterle z Annaberku, 1562: PRAGA BOHEMIAE METROPOLIS ACCVRATISSIME EXPRESSA 1.5.6.2. Dřevořez (černobílý novotisk z roku 1904; NPU GnŘ, sbírka plánů, ev. č. PPOP 994-5-4558). Detail s areálem bývalého arcibiskupského dvora a zahrady. Legenda: 1 – vstupní věž biskupa Jana IV. z Dražic, 2 – bývalý palác.

Obr. 23. Anonym: *Einfahl des Passawischen Krigvolcks, in die kleine Statt Prag. Anno M.DC.XI. den 15. Februarij* (Vpád pasovských na Malou Stranu 15. února 1611). Mědiryt, 241 × 284 mm, vydal Abraham Hogenberg (?), dílna, Kolín nad Rýnem, 1611–1613 (Rijksmuseum, z alba Serie 10: *Nederlandse en Buitenlandse Gebeurtenissen, 1587–1612*, RP-P-OB-78.785-357). Detail areálu bývalého arcibiskupského dvora a zahrady. Legenda: 1 – vstupní věž biskupa Jana IV. z Dražic, 2 – bývalý palác.

32 „Ortus pomerii, qui fuit d. prepositi Melnicensis, Wenceslao portulano pretorii.“ (AČ 28, 679; viz TOMEK 1891, 227)

33 „[...] ad present. d. Johannis, prepositi eccl. Melnicensis, ad eccl. S. Johannis prope ortum Melnicensem in suburbio Minoris ciuit. Prag. vacantem ex eo, [...] Buhuslaum presb. [...]“ (LC III–IV, 63–64, 26. ledna 1377) Podobně AICP I, č. 265, 289, 16. července 1378: „[...] d. Bohuslaum plebanum s. Johannis prope ortum Melnicensem [...]“

34 „Ecclesia sancti Johannis in orto Melnicensi“ (HLAVÁČEK/HLEDÍKOVÁ 1973, 124).

Obr. 24. Joseph Sebastian Klauber / Johann Baptista Klauber, po 1740: Klášter augustiniánů bosáků s kostelem sv. Václava na Novém Městě pražském. Mědiryt, výřez (soukromá sbírka, Praha, poprvé publikováno in ŘEPA 2013, 139).

Obr. 25. Franz Leonard Herget / Karl Lutz / Johannes Oppelt, krátce před 1791: *Grundris der Kay. König. Hauptstadt Prag im Königreich Böhmen unter [...] Leopold des II.* Detail s bývalým augustiniánským klášterem na Zderaze. Kolorovaný rukopis, 2780 x 2290 mm, měřítko 1 : 1728 (Archiv hl. m. Prahy, Sběrka map a plánů, sign. MAP P 1 B/1; viz též HRSTKOVÁ/POKORNÝ 1991).

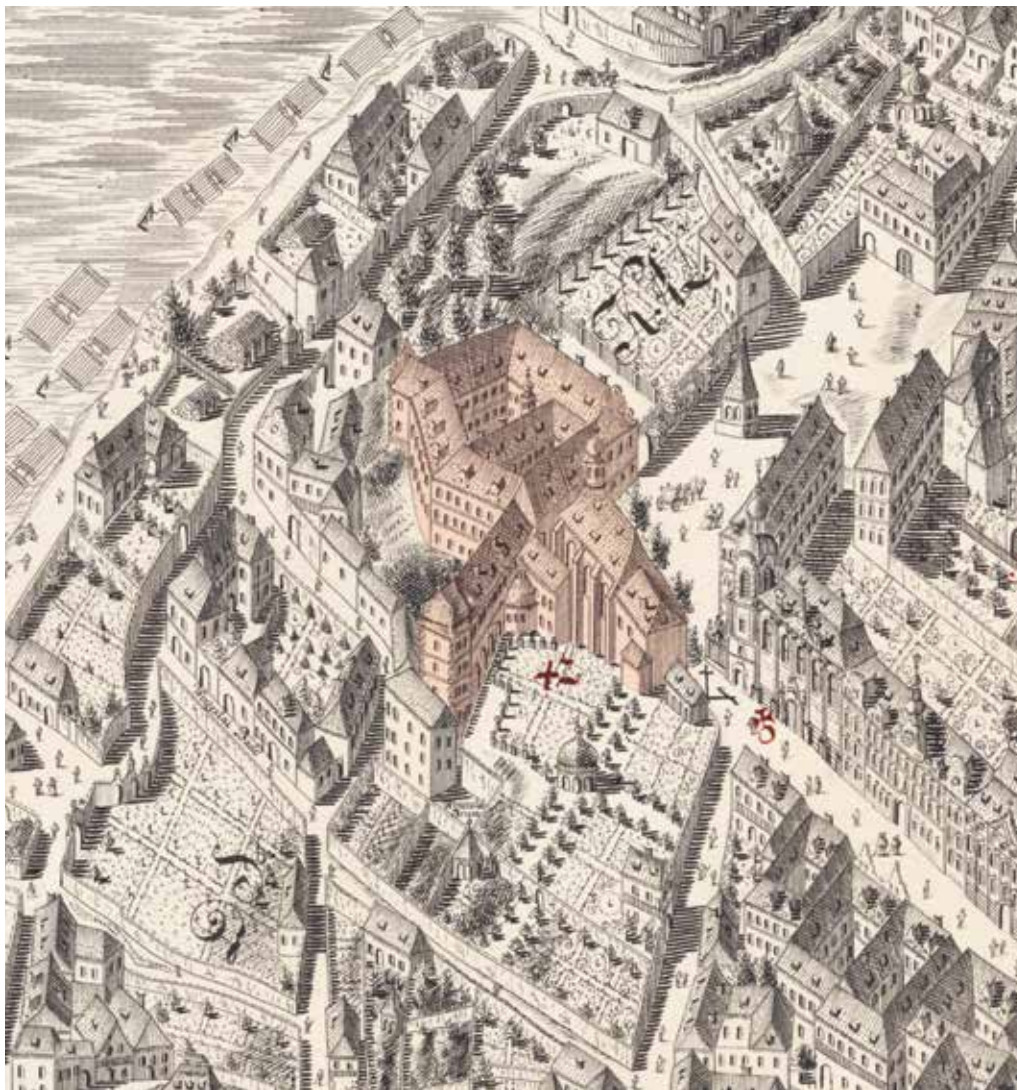

Hájek nepíše, kde zahrada přesně byla. Vzhledem k tomu, že do jejího severovýchodního koutu umísťuje údajný dům probošta zde-razských božehrobců, lze ji hledat severně od hradu za ohradní zdi zobrazenou Willenbergem a Sadelerem (obr. 8, 9: 6). V tomto místě se později rozléhala velká zahrada augustiniánů, o jejímž rozvržení detailně zpravuje Zobelův plán (obr. 4) a kterou ukazuje také mědirytina z doby po roce 1740 od Josepha Sebastiana Klaubera a Johanna Baptisty Klaubera (ŘEPA 2013, 139; obr. 24: v pravé části). Plán v severní části zahrady zachytil dva objekty. V severovýchodním koutu to byl větší dvoutraktový dům, jehož rozdílná síla jednotlivých stěn naznačuje složitější stavební vývoj. Pokud bychom v něm zvýraznili silnější konstrukce, nalezneme západovýchodně orientovaný objekt, který mohl být původně obytným domem, dodatečně včleněným do areálu zahrady (obr. 4: 9). Mohl to být dům, o němž jako o obydlí probošta psal Hájek a jenž je roku 1643 zmiňován jako v zahradě stojící starý špitál (LORENC 1966, 92, 96–97). Začlenění parcely staršího domu také vysvětluje zalamování severní zdi zahrady, v níž dále nacházíme stavbu na čtvercovém půdoryse, snad bývalou věž, později obestavěnou mladším objektem (obr. 4: 11). Tuto předpokládanou věž nicméně žádná veduta nezachytila, patrně se tedy nejednalo o výrazný fortifikační prvek nebo byla ještě před vznikem citovaných vedut z větší čás-

ti stržena. Východně od zahrady je ještě roku 1643 dokumentován příkop s mostem (LORENC 1966, 96–97), jistě středověkého původu, oddělující areál zahrady od města. Na Zobelově plánu v těchto místech vidíme silnou ohradní zeď, zpevňovanou na různých místech z obou stran širokými opěráky; určitě se tedy nejednalo o barokní konstrukci.

Kudy přesně procházela západní hranice středověké zahrady, kterou můžeme předpokládat za zdi s cimbuřím zobrazenou na vedutách, jasně není, protože na Zobelově plánu jakékoli pozůstatky této zdi chybějí. Zatímco na Sadelerově pohledu se zdá, že hradba s cimbuřím byla pokračováním parkánové hradby chránící palác od západu, Peterle a Willenberg toto zdání rozporují a ukazují, že hradba s cimbuřím stála více východním směrem (obr. 7, 8). Je to přirozené i proto, že v místě zahrady se Břežská skála stáčela směrem na východ – obtáčela tedy zčásti vlastní hrad –, což ukazuje Hergetův plán Prahy z roku 1791 (obr. 25). Místo, kde běžela hradba s cimbuřím, je tak snad možné spojit se západní hranicí klášterní zahrady, která měla v Zobelově době podobu plotu (obr. 4: 8), snad postaveného na základech hradby. Zahrada Václavova hradu tak mohla mít stejnou rozlohu jako pozdější klášterní zahrada, zhruba 38 × 80 metrů. Pokud bychom dále předpokládali, že na severní straně zachycená čtvercová stavba byla věž (obr. 4: 11), znamenalo by to, že zeď, kterou zpevňovala, byla k zahradě přistavěna dodatečně, protože se k jejímu předpokládanému severnímu nároží připojovala neorganicky (obr. 4: 10).

Augustiniánský klášter měl ještě jednu zahradu, nacházející se jihovýchodně od kláštera (obr. 4: 12; 24). Tato jižní zahrada však nepochybně vznikla až po založení kláštera; musel být kvůli ní zbořen dvůr při faře kostela sv. Václava (LORENC 1966, 92–93), nicméně zeď ohraničující ji od západu mohla mít středověký původ (obr. 5: 10; 9: 9; 15: 17). Můžeme ji vidět na vedutě z roku 1643, přičemž na jejím místě vzniklo později dlouhé izolované křídlo, běžící k věži vybudované při pramenu Pučka (obr. 26).³⁵ Jelikož tato věž, sloužící klášteru jako latrína, chybí na Sadelerově vedutě, středověkého stáří asi nebyla.

Obr. 26. Joseph Daniel Huber, 1769: Ortografický plán Prahy v kavalírní perspektivě (*Wahre Laage Der Königlichen Haupt und Residentz Statt Prag*). Perokresba, 2230 × 2360 mm. Detail augustiniánského kláštera na Zderaze – bývalého hradu (originál: Österreichische Nationalbibliothek Wien, sign. K II 92; kopie: Národní památkový ústav, generální ředitelství, sbírka plánů, ev. č. PPOP-996-5-714).

³⁵ K pramenu Pučka viz LORENC 1966, 100.

Pokud přijmeme Hájkovo tvrzení, že zderazský hrad měl zahradu připojenou k hradu od severu, můžeme ji zejména srovnat s arcibiskupskou zahradou na Malé Straně u Karlova mostu. Obě zahrady byly vysázeny poblíž vltavského břehu, podobné je však zejména to, jakým způsobem palác se zahradou „komunikoval“. Jak již bylo řečeno, arcibiskupův palác nezvykle vystupoval coby dlouhý výběžek do prostoru, kde se nacházely zahrady, kontakt mezi palácem a zahradami byl tedy zřejmě bezprostřední. Toto spojení – zdá se – bylo zopakováno u Václavova hradu, i když severní výběžek jeho západního paláce zřejmě nesměřoval přímo do zahrady, ale do prostoru vedle ní (obr. 15: 10).

Inspirojícím podnětem ke konceptu přímého spojení zahrady a paláce realizovaného na Zderaze musela být vedle domácích vzorů také cesta do Francie, kterou mladý král Václav vykonal po boku svého otce Karla IV. v letech 1377–1378 (ŠMAHEL 2006). V Paříži šlo o velkou událost, kterou podrobně zaznamenala tzv. *Relace*, jež byla součástí *Velkých francouzských kronik*. Ta vypráví, jak dne 4. ledna 1378 dorazil císařský průvod do Paříže a byl zde okázale uvítán francouzským

Obr. 27. Paul, Jean a Herman de Limbourg, 1412–1416, a pokračovatelé, 1440 nebo 1485/1486: *Les Très Riches Heures du duc de Berry* (Přebohaté hodinky vévody z Berry), měsíc červen. Iluminace na pergamentu, 225 × 136 mm. Detail paláce de la Cité v Paříži, pohled od západu (Chantilly, Musée Condé, Bibliothèque, Ms. 65, fol. 6v).

králem Karlem V. z Valois, Václavovým bratrancem. Po přivítání před vstupem do paláce Cité (Palais de la Cité), nacházejícího se na Île de la Cité, francouzský král v tomto paláci oba Lucemburky také ubytoval, což zaznamenala *Relace* následujícím způsobem: „[...] král [Karel V. – pozn. autora] šel po jedné straně schodů a vedl římského krále [Václava IV. – pozn. autora] po své levé ruce, a tak šel král císaři po boku až do komnaty, kterou mu dal připravit, to jest do komnaty vykládané irským dřevem, jež leží vedle Zelené komnaty a jež má z jedné strany výhled do palácové zahrady a z druhé strany pak na Sainte-Chapelle. Také všechny ostatní pokoje vzadu ponechal pro císaře, zatímco pro jeho syna, římského [krále], nechal a rozkázal upravit dolní komnaty, kam se obyčejně uchylovaly francouzské královny.“ (ŠMAHEL 2006, 169, 292; k zahradě ANTOINE 2001, 155–158)

Co Karel s Václavem ze svých komnat mohli vidět, ukazují *Přebohaté hodinky vévody z Berry*, jejichž krásné iluminace stejně jako celá kniha vznikly v letech 1412–1416 (obr. 27). Pro ilustraci prací charakterizujících měsíc červen byl vybrán pařížský palác, a to při podhledu od západu, ukazujícím tak frontu křídla, ve němž byli oba čeští králové ubytováni. Z výrazných oken prvního patra, osazených mezi pilíři nesoucimi ochoz, mohl císař Karel IV. hledět do zahrady, z níž iluminátor zachytil kromě stromů vrcholy pavilonů a loubí kryjících cesty, obojí porostlé popínavými keři. Václav stejným směrem hleděl z oken v přízemí. A nebylo snad příliš na závadu, že si oba Lucemburkové museli královskou zahradu v jejím největším rozkvětu spíše představovat, protože Paříž navštívili v lednu.

Kouzlo vyhlídky

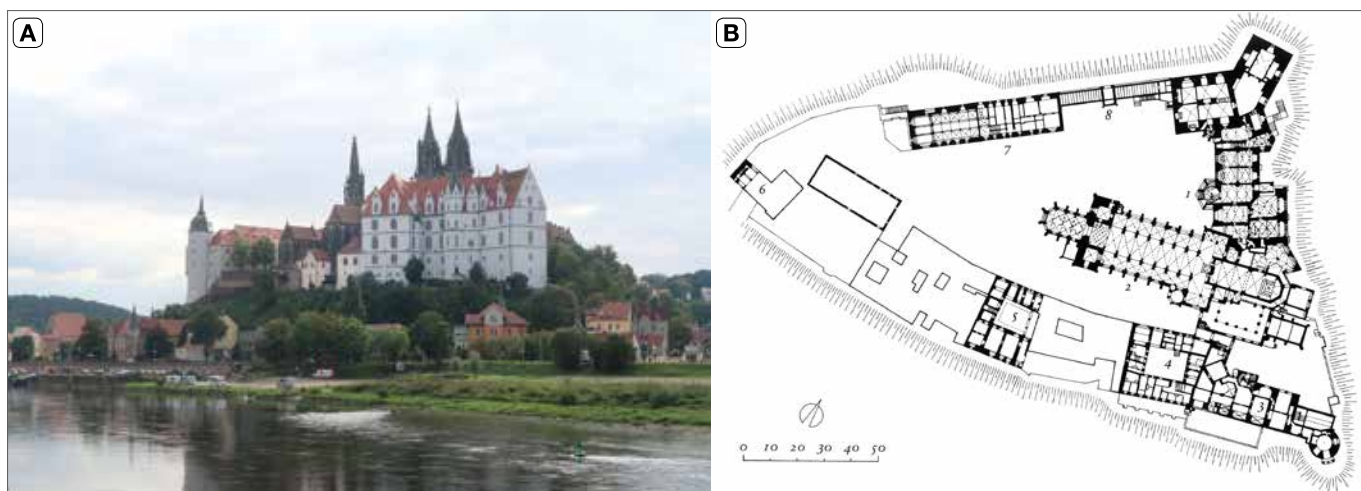
Hrady Václava IV. a hrady pro jiné stavebníky realizované stejnou královskou hutí představují z několika důvodů fenomén středověké architektury předhusitských Čech. Jedním je nový způsob klenutí, při němž se slovy Václava Mencla odděluje klenba od prostoru, který byl do té doby v evropské architektuře základem pro její formování, a žije si tak svým vlastním životem. Volná hra kameníků s tvarem a velikostí žeber a konzol nás tak dodnes udivuje v Sloupové síni západního křídla Starého královského paláce, v kapli Vlašského dvora v Kutné Hoře (kolem 1389) a u klenb šlechtického hradu Krakovec, budovaného kolem roku 1384 (MENCL 1948, 152–162).³⁶ Druhým důvodem je koncept celkové formy, kdy obranná funkce hradů hraje oproti starším stavbám mnohem menší roli. Zatímco dřívější hradní paláce bývaly zpravidla skryté před předpokládaným útokem, a byly tak stavěny na koncích opevněných areálů, na Václavově Točnicku se palác dostává do čela hradu. Z fasád hradů Václavovy doby zároveň mizí běžné fortifikační prvky a rozměrná okna se otvírají na všechny strany již v úrovni prvního patra (DURDÍK 1996, 121–122; DURDÍK 1997a, 153–170; DURDÍK 2001, 63–76; ZÁRUBA 2014, 357). To je případ zejména hradu Krakovce se stejně vysokými palácovými křídly obíhajícími relativně pravidelně nádvoří, díky čemuž se již tento hrad o mnoho neliší od pozdějších renesančních zámků.

Zda dobová hra s formami klenb našla nějaký výraz i na zderazském hradě, ikonografické prameny nesdělují, zato však zde můžeme nalézt stejný přístup k minimalizaci fortifikace. Palác nebyl vybaven ochozy a s výjimkou arkýře umožňujícího projít na přilehlou hradbu u velké obytné věže chyběly i obranné arkýře. Obrana paláce se soustředila pouze do nízké parkánové zdi, zpevněné dvojicí nevelkých válcových bašt, které nebránily výhledům z rozměrných oken fasád paláce za nimi.

Tato podoba umožnila rozvinutí dalšího fenoménu Václavových hradů, kterým je motiv vyhlídky. Je to sice téma známé až z renesanční architektury, přesto to mohl být jeden z podnětů, který vedl ke stavbě krátkých vystupujících křídel u zderazského hradu.

Stejný motiv byl zřejmě klíčovým faktorem při budování jiného středoevropského hradu, který byl zásadně inspirován francouzskou architekturou. Je to míšeňský hrad Albrechtsburg, budovaný od roku 1471 na místě staršího hradu architektem Arnoldem Vestfálským (* kolem 1425–† 1480/1481) pro saského kurfiřta Ernsta (* 1441–† 1486) a jeho mladšího bratra, vévodu Albrechta (* 1443–† 1500). V Arnoldově návrhu bylo upuštěno od vybudování opevnění, stavba je tak oprávněně považována za první zámek vzniklý v německých zemích. Jako stopy po ideji věží je možné vnímat mohutné rizality stejné výšky jako palác, z nichž byl jeden šikmo osazen na severovýchodním nároží zámku. Vystupoval tak směrem k Labi, otvíral se na třech stranách rozměrnými okny a umožňoval daleké výhledy (obr. 28). Stephan Hoppe koncept jejich užití nazval „polyfokální vějířovitý výhled“ a jeho zdroj hledal na hradě velmistra německých rytířů v pomořanském Malborku, konkrétně v západním křídle s letním a zimním refektářem, vybíhajícím směrem k řece

Obr. 28. Míšeň, hradní areál s Albrechtsburgem. **A** – pohled od severovýchodu (foto P. Uličný, 2021); **B** – půdorys (převzato z DEHO 1996, 557). Legenda: **1** – Albrechtsburg, **2** – dóm, **3** – soudní budova, **4** – Fronveste, **5** – probošství, **6** – brána s věží, **7** – sýpka, **8** – spojující hala.

36 K dataci kaple Vlašského dvora ZÁRUBA 2008, 238, 279 a ZÁRUBA 2014, 223, 244. K diskusi nad architekturou Sloupové síně viz HOMOLKA 2005.

Obr. 29. Paříž, Palais de la Cité, královský palác (foto Paul Blondel, kolem 1870, Bibliothèque nationale de France, Département des estampes et de la photographie, převzato z ALBRECHT 1986, Tafeln, Nr. 65).

schodiště, předložené před dvorní fasádu, a obdoby lze nalézt právě i v případě rizalitů, v nichž byly po francouzském způsobu umístěny privátní místnosti apartmánu (MÜLLER 2004, 42–66; BÜRGER 2019, 57–58; BAUER/LAUTERBACH/NUSSBAUM 2021, 14–16 a 25–26).

Takový věžovitý rizalit má ve východním křídle hrad v Saumur (Maine-et-Loire), upravený od roku 1368 Ludvíkem I. z Anjou (* 1339–† 1384), mladším bratrem Karla V., a mělo jej i obytné křídlo pařížského paláce Cité, dokončovaného Karlem V. kolem roku 1375 (a zbořeného v roce 1871), kde se kdysi ubytovali oba Lucemburkové. Ve věžovitém rizalitu v křídle, které se v přízemí otvíralo arkádou do zahrady (obr. 29), byla zřejmě umístěna knihovna a králova pracovna³⁸ (ALBRECHT 1986, 45–46 a 48–50; ALBRECHT 1995, 124; BENNERT 2001, 142–143).

O cestě architekta Arnolda do Francie nic nevíme, ale je těžké si představit, že by svůj, ve střední Evropě novátorský návrh dokázal vytvořit jen podle zdrojů z druhé ruky. Mohl se však stejně seznámit i se stavbami v Čechách, odkud pocházela manželka stavebníka, Zdenka, dcera českého krále Jiřího z Poděbrad, a konkrétně se zderazským hradem? Geografická blízkost obou měst by to nevylučovala, nicméně se zdá, že v tomto případě poznal Arnold českou architekturu jen zprostředkovaně. Hvězdnicové klenby, nůžkovité výběhy kleneb a možná i záclonovitá okna³⁹ odrážejí parléřovskou architekturu, Arnold si však tyto motivy osvojil zřejmě během předpokládané činnosti ve vídeňské huti u sv. Štěpána a v Bavorsku (BÜRGER 2007; BÜRGER 2008; BÜRGER 2019, 59–62). I když nelze vyloučit, že znal zderazský hrad z plánu, spíše lze mít za pravděpodobné, že Albrechtsburg a Václavův hrad představují dvě na sobě nezávislé realizace, které v obou případech navazovaly na francouzské vzory.

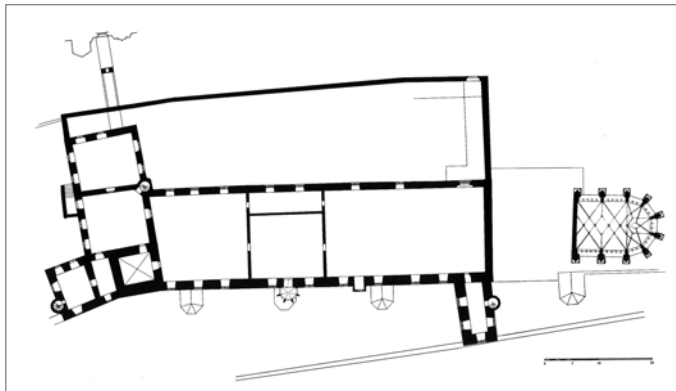
37 K Malborku a Míšni HOPPE 2012, 312–315. K paláci v Malborku nejnověji Christofer HERRMANN (2019), který nicméně Hoppeho názor nereflektuje. V tomto ohledu by mohla být zajímavá domněnka o českém původu stavitele malborských refektářů, kterou vyslovil HERRMANN 2019, 351–354 a 410–411. S hodnocením je však třeba vyčkat až po upřesnění geneze této části hradu. Ke kritice Herrmannovy datace jednotlivých fází stavby viz JÓZWIAK 2019.

38 Věžovité rizality se zdají být předchůdcem pozdějších francouzských *avant-corps* neboli rizalitů.

39 MÜLLER 2004, pozn. 33 na s. 47, srovnává záclonovitá okna míšeňského paláce se slepými kružbami nad jižním vchodem svatovítské katedrály. BAUER/LAUTERBACH/NUSSBAUM 2021, 15–16, nicméně zdůrazňují významný vliv vévodského paláce v Dijonu.

Jak již bylo řečeno, Václav IV. Francii poznal osobně, a mohl to tak být právě palác francouzských králů Cité, který se snažil na Zderaze napodobit. V obou případech šlo o stavbu uvnitř města, tedy městský palác, jehož okna se otvírala směrem do zahrady, a protože palác Cité ležel na pařížském ostrově, tak i směrem k řece. Z Paříže mohla pocházet i idea krátkého křídla vyběhajícího kolmo z paláce a umožňujícího vyhlídky na zahradu, řeku i město. Tento prvek byl prvně vyzkoušen ve Starém královském paláci na Pražském hradě, který byl v důsledku požáru v blíže neurčeném období po Karlově úmrtí přestavěn a rozšířen. Tehdy, v samém počátku Václavova panování, vznikla zmíněná Sloupová síň v západním křídle, k západní straně paláce byla přistavěna obytná věž a palác byl na jihovýchodě prodloužen o krátké křídlo hledící směrem k městu (nejnověji CHOTĚBOR 2006 a ZÁRUBA 2014, 114–131, se shrnutím dosavadních názorů na s. 131; obr. 30). Toto křídlo bylo uvnitř vybaveno žebrovými klenbami, slohově blízkými Sloupové síni, a relativně rozměrnými okny (ZÁRUBA 2014, 120–123). Jeho proporce 11,5 × 7 m pak zhruba odpovídají velikosti jihozápadního křídla zderazského hradu o ploše asi 8 × 6,5 metru.

Pozoruhodné je, že tato myšlenka našla ve Starém královském paláci odezvu za Vladislava II. Jagellonského. Ten po dokončení přestavby západního a hlavního křídla, kde vybudoval skvostný sál

Obr. 30. Pražský hrad, Starý královský palác, půdorys 1. patra. Rekonstrukce stavu v době Václava IV. (převzato ze ZÁRUBA 2014, obr. 63 na s. 102).

nesoucí dnes jeho jméno, rozšířil někdy před rokem 1510 palác o další křídlo, nazývané dnes Ludvíkovo, které ve větším měřítku kopíruje starší jihovýchodní křídlo lucemburské. Stephan Hoppe se domníval, že Benedikt Ried (* 1454–† 1536) tak učinil po vzoru míšeňského Albrechtsburgu (HOPPE 2012, 317–320), což nemusí být vyloučené, víme-li, jak silně byl Ried tvorbou Arnolda Vestfálského ovlivněn (k tomu viz CHOTĚBOR 2016, 133). Na druhé straně Hoppe ovšem nezážil roli staršího jihovýchodního křídla, které v dané situaci mělo nepochybně zásadní význam.

Motiv vyhlídky stejně jako přímé spojení zahrady a paláce jsou pro francouzské prostředí charakteristické. Již v polovině 12. století biskup v Le Mans Guillaume de Passavant (ve funkci cca 1144–1187) vyzdvihuje svou tamní rezidenci, protože umožňovala „těm, kteří se vyklonili z oken sálu, aby oceňovali krásu stromů, a dalším v zahradě, kteří se dívali na krásu oken, se potěšit tím, co viděli“.⁴⁰ Tak jak se měnila etiketa a užívání prostorů, měnila se i místa, odkud byla zahrada pozorována. Ve 14. století tak platilo, že do zahrady hleděl již ne sál, ale obytné prostory vládce, jak to bylo ve zmíněném paláci Cité a dalších královských rezidencích v Louvru a Saint-Pol a ve venkovské rezidenci ve Vincennes, přestavované přibližně mezi lety 1340–1380. Krásné vyhlídky umožňovalo umístění paláce na ostrově, jak to bylo vedle paláce Cité ještě v případech rezidence v Creil (Oise) a starobylém kapetovském hradu v Melunu, zaniklém v 18. století (Seine-et-Marne). Obklopení vodou bylo oceňováno také na velkolepé, dnes zřícené rezidenci Montagu v Marcoussis (Essonne), kterou si nechal v letech 1404–1408 vybudovat mocný královský sekretář a majordomus Jean de Montagu (* kolem 1363–† 1409). Téma vyhlídky se objevilo i v teoretických spisech, jmenovitě v proslulém traktátu *Opus ruralium commodorum* (cca 1304–1309) boloňského právníka a agronoma Pietra de' Crescenziho (* 1230–† 1320/1321), přeloženém na příkaz Karla V. v roce 1373 do francouzštiny. Konkrétně autor spisu doporučoval vysázet řadu stromů od paláce směrem k lesíku, aby byl vidět pohyb zvířete (WHITELEY 1999, zejm. 91–93; ke Crescenziho traktátu viz CALKINS 1986, zejm. 173; ŠIMEK 2007, 60–61).

Předložené úvahy tak ukazují, že klíčovým zdrojem pro koncept zderazského hradu byla Francie, zejména zřejmě pařížský palác Cité, kde byl Václav spolu se svým otcem ubytován při návštěvě krále Karla V. v roce 1378. Podporuje to i míšeňský Albrechtsburg s podobně koncipovaným

40 Popis paláce a zahrady v Le Mans vydal Victor MORTET (1911, 166; s odkazem na pramen *Actus pontificum Cenomannis in urbe degentium*): „Inferius autem, in plateis domorum quas emerat, plantari fecerat viridarium, in quo erant species arborum diverse per insertionem fructus alienos, pariter visu pulcherrimae, ut homines ad fenestras aule dependentes, et alii in viridario existentes mutuo aspectu delectarentur, illi de aula in pulcritudine arborum, alii de viridario in aspectu pulcritudinis fenestrarum.“

Obr. 31. Roelandt Savery, kolem 1610: Pohled na Prahu od Bruslé brány, detail (Statens Museum for Kunst, Kodaň, inv. č. KKSgb5208; dostupné na <<https://open.smk.dk/en/artwork/image/KKSgb5208?q=KKSgb5208&page=0>>).

půdorysem, který vycházel z francouzských vzorů. Obě tyto stavby, snad realizované nezávisle na sobě, tak daly vzniknout architektuře vyvíjející se od hradu k zámku. Zderazskému hradu na této cestě náleží čestné místo, protože téměř o století míšeňské stavbě předcházal.

V tomto ohledu mohl Václav navázat i na jinou pařížskou rezidenci Karla V., vybudovanou v Saint-Pol. Kvůli jejímu brzkému zániku víme o její podobě mnohem méně než o paláci Cité a Louvru, nicméně i tak je patrné, že na rozdíl od těchto dvou nebylo sídlo v Saint-Pol nijak výrazně opevněno. Nacházelo se na okraji města a Karel V. si je v roce 1364 vybral jako své přední sídlo proto, že se v něm předtím vyléčil ze svých nemocí. Překvapující výběr Karlovy hlavní rezidence tak spočíval v tom, že byla oproti Cité a Louvru „zdravější“ (WHITELEY 2001, 122–124; BENNERT 2001, 138–141; ANTOINE 2001, 161–163). Vznik málo opevněných Václavových rezidencí Králův dvůr a Zderaz, které král preferoval oproti Pražskému hradu, tak mohly být reflexí situace na francouzském královském dvoře.⁴¹ Připomenout je také třeba skutečnost, že nad Sloupovou síní západního křídla Starého královského paláce se nacházela Zelená světnice (v úrovni pozdějšího Vladislavského sálu)⁴² – a Zelenou komnatu si mohli oba Lucemburkové užívat v horním patře paláce Cité, přičemž další se nacházela i v Saint-Pol (BENNERT 2001, 139).

41 Na možný vliv Paříže doby Karla V. na Václavovu architekturu usuzovala již Klára BENEŠOVSKÁ (2012, 390–393), která městské sídlo Saint-Pol srovnávala s Královým dvorem u Prašné věže.

42 K dispozici západního křídla viz ULIČNÝ 2018b, 471–475.

Závěr

Identifikace kresby Roelandta Saveryho jako zobrazení zderazského hradu umožňuje ukázat toto zaniklé sídlo krále Václava IV. v dosud nepoznaných detailech. Kresba vytvořená kolem roku 1610 pomáhá významným způsobem k porozumění neobvykle formovaného areálu, jehož architektura prozrazuje úsilí o budování pohodlné rezidence s minimem fortifikačních prvků. Byl v ní zároveň kladen velký důraz na výhled do vizuálně bohaté pražské kotliny (obr. 31) a do zahrady rozkládající se severně od hradu. Analýza plánů z roku 1809 také odhaluje starší jádro hradu, patřícího dříve Janu Zhořeleckému, mladšímu Václavovu bratru, po jehož smrti v roce 1396 král hrad získal. Tento starší hrad zřejmě sestával z velké obytné věže v jihozápadním rohu a severního paláce, kde se mohla nalézat velká síň, a shodoval se s východočeským hradem Kostí, jehož stavitelé snad zderazský hrad budovali. Výstupky ze západního křídla, které nabízel vyhlídky do vltavské kotliny, nechal Václav vybudovat patrně kolem roku 1400. V tom hrad připomínal Starý královský palác na Pražském hradě, k němuž byl asi kolem roku 1380 na jihovýchodě připojen úzký přístavek mířící směrem k městu. Inspirací pro zderazský hrad mohl být i arcibiskupský dvůr na Malé Straně, jehož palác vycházel také jako výstupek do zahrady, avšak zřejmě hlavní inspirací byla společná Karlova a Václavova cesta do Francie na přelomu let 1377/1378, kdy byli oba Lucemburkové ubytováni v královském paláci Cité, obráceném do zahrady. Václavův Zderaz tak patřil společně s pozdějším míšeňským Albrechtsburgem ke stavbám, kde lze sledovat odklon od tradičních konceptů středověkých hradů ve prospěch sídel blízkých se zámku.

PRAMENY

- AMP Sběrka rukopisů 993/1 — Archiv hlavního města Prahy, Sběrka rukopisů, Primus Liber vetustissimus Privilegiorum, Statutorum et Decretorum Veteris Urbis Pragensis necno[n] gloriose Aureeq[ue] memorie eiusdem perpetuo dignissimus (kniha pamětní, 1366–1611), sign. 993/1.
- KNM IV D 68 — Knihovna Národního muzea, Praha, Sběrka rukopisů a starých tisků, Kniehy o štěpování stromův, opis Jana Pitrkafa (Pitrkava) z Hradiště a z Tuhovic, 1447, sign. IV D 68.
- NA AZK — Národní archiv, Praha, fond Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., Archiv kláštera bosých poustevníků sv. Augustina u sv. Václava na Novém Městě pražském, Liber Primus : Annalium Nostrī Excalceato-Augustiniani Asceterii Sub Patrocinio Sancti Wenceslai Martyris, et Patroni Regni Boemiae in Neo-Urbe Pragensi Supra Zderaz Situati Ab Anno partae Salutis MDCXXIII ad Annum usq[ue] MDCXLII, inv. č. 2451, rkp. 10.
- NA SMP — Národní archiv, Praha, Sběrka map a plánů NA, plány přestavby trestnice z bývalého kláštera sv. Václava na Novém Městě v Praze – půdorysy, profily, pohledy, 1809–1827, 12 plánů, inv. č. 864, sign. A-VI-6 rol.
- ÖNB 2759 — Österreichische Nationalbibliothek, Wien, Bible Václava IV., tom I, cod. 2759.

LITERATURA

- AČ 28 — Josef TEIGE (ed.): Zprávy o statcích a přech venkovských z archivu města Prahy, L–Z. Archiv český 28, Praha 1912.
- AICP I — Ferdinand TADRA (ed.): Soudní akta konsistoře pražské = Acta judiciaria consistorii Pragensis I (1373–1379). Praha 1893.
- AICP V — Ferdinand TADRA (ed.): Soudní akta konsistoře pražské = Acta judiciaria consistorii Pragensis V (1406–1407). Praha 1899.
- ALBRECHT 1986 — Uwe ALBRECHT: Von der Burg zum Schloss : Französische Schloßbaukunst im Spätmittelalter. Worms 1986.
- ALBRECHT 1995 — Uwe ALBRECHT: Der Adelssitz im Mittelalter : Studien zum Verhältnis von Architektur und Lebensform in Nord- und Westeuropa. München 1995.
- ANTOINE 2001 — Elisabeth ANTOINE: Jardins de plaisance. In: PLEYBERT 2001, 151–165.
- BARTILLA 2010 — Stefan BARTILLA: „Kdo by si to uměl vysnit?“ : Krajinařské umění Roelandta Saveryho – „Who Could Dream This?“ : Roelandt Savery's Landscape Art. In: KOTKOVÁ 2010, 103–139.
- BARTOŠ 1945 — František Michálek BARTOŠ: Rukopisy děkanství karlštejnského. Praha 1945.
- BAŠEOVÁ-KORČÁKOVÁ ET AL. 1991 — Olga BAŠEOVÁ-KORČÁKOVÁ ET AL.: Pražské zahrady – Prager Gärten. Praha 1991.

- BAUER/LAUTERBACH/NUSSBAUM 2021 — Thomas BAUER / Jörg LAUTERBACH / Norbert NUSSBAUM: Arnold von Westfalen und Benedikt Ried : Innovativer Gewölbekonstruktion im Dienst frühneuzeitlicher Fürstentümer : Mit Seitenblicken auf Parallelentwicklungen im oberdeutschen Sakralbau. Worms 2021.
- BENEŠOVSKÁ 2012 — Klára BENEŠOVSKÁ: Pražská sídla Václava IV. In: Lucemburkové : Česká koruna uprostřed Evropy – Luxembourgs – the Crown of Bohemia in the Centre of Europe. F. Šmahel / L. Bobková (eds), Praha 2012, 389–396.
- BENEŠOVSKÁ ET AL. 2001 — Klára BENEŠOVSKÁ ET AL.: Architektura gotická. Praha 2001.
- BENNERT 2001 — Uwe BENNERT: Les décors de résidences. In: PLEYBERT 2001, 138–150.
- BERANOVÁ 2005 — Magdalena BERANOVÁ: Jídlo a pití v pravěku a ve středověku. Praha 2005.
- BOBKOVÁ ET AL. 2016 — Lenka BOBKOVÁ / Tomáš VELIČKA / Mlada HOLÁ / Jan ZDICHYNEC: Jan Zhořelecký : Třetí syn Karla IV. – Johann von Görlitz, der dritte Sohn Karls IV (1370-1396). (= Korunní země v dějinách českého státu VII), Praha 2016.
- BÜRGER 2007 — Stefan BÜRGER: Eine neue Idee zur Herkunft des Landeswerkmeisters Arnold von Westfalen. In: Schlossbau der Spätgotik in Mitteldeutschland. H. Bärnighausen (ed.), Dresden 2007, 43–52.
- BÜRGER 2008 — Stefan BÜRGER: Rezipierend und initiiierend : Die Baukunst Arnold von Westfalens und ihre Neubewertung im mitteleuropäischen Kontext. Zeitschrift für Kunstgeschichte 71, 2008/4, 497–512.
- BÜRGER 2019 — Stefan BÜRGER: MeisterWerk Albrechtsburg : Von fürstlichen Ideen, faszinierenden Formen und flinken Händen. Dresden 2019, 2. vydání.
- BUTTA 2004 — Tomáš BUTTA (ed.): Kostel sv. Václava Na Zderaze : Prostor pro evangelium a umění : Sborník k 75. výročí znovuotevření kostela sv. Václava Na Zderaze Církví československou husitskou. Praha 2004.
- CALKINS 1986 — Robert G. CALKINS: Piero de' Crescenzi and the Medieval Garden. In: Medieval Gardens. E. B. MacDougall (ed.), Washington, D.C. 1986, 155–173.
- CDB I — Gustav FRIEDRICH (ed.): Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I (805–1197). Pragae 1904–1907.
- ČAREK 1947 — Jiří ČAREK: Románská Praha. Praha 1947.
- ČERVINKA 1933 — Bohumír ČERVINKA: Příspěvky k životopisu Jana z Jenštejna, třetího arcibiskupa pražského : I. Rod Jana z Jenštejna. Sborník Historického kroužku 34, 1933/2–4, 124–141.
- ČIHÁKOVÁ 2009 — Jarmila ČIHÁKOVÁ: Opevnění Malé Strany od 9. do 13. století – The fortification of Malá Strana since the 9th to the 13th century. Staletá Praha 25, 2009/1, 2–30.
- DACOSTA KAUFMANN 1985 — Thomas DACOSTA KAUFMANN: L'École de Prague : La peinture à la cour de Rudolphe II. Paris 1985.
- DEHIO 1996 — Barbara BECHTER / Wiebke FASTENRATH ET AL. (eds): Georg DEHIO, Handbuch der deutschen Kunstdenkmäler : Sachsen I : Regierungsbezirk Dresden. München–Berlin 1996.
- DURDÍK 1986 — Tomáš DURDÍK: Hrady Václava IV. v pražských městech a jejich nejbližším okolí – Die Burgen von Wenzel IV. in den Prager Städten und in ihrer nächsten Umgebung. Documenta Pragensia 6, 1986/1, 24–46.
- DURDÍK 1996 — Tomáš DURDÍK: Od hradu k zámku – hlavní vývojové tendence české hradní architektury 14. století – Du château fort au château: principales tendances de l'évolution de l'architecture fortifiée en Bohême au 14e siècle. Muzejní a vlastivědná práce – Časopis Společnosti přátel starožitností 34 (104), 1996/2, 121–122.
- DURDÍK 1997a — Tomáš DURDÍK: Von der Burg zum Schloß : Die Hauptentwicklungslinien der böhmischen Burgenarchitektur des 14. Jahrhunderts. In: Der frühe Schloßbau und seine mittelalterlichen Vorstufen. (= Forschungen zu Burgen und Schlössern, Bd. 3), H. Hofrichter / G. U. Großmann (eds), München 1997, 153–170.
- DURDÍK 1997b — Tomáš DURDÍK: Castles in the Air – King Wenceslas IV's Residences in the Cities of Prague. IBI Bulletin 50, 1997, 133–140.
- DURDÍK 1999 — Tomáš DURDÍK: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha 1999.
- DURDÍK 2001 — Tomáš DURDÍK: Česká hradní architektura doby Václava IV. In: Historická inspirace : Sborník k počtě Dobroslava Líbala. M. Kubelík / M. Pavlík / J. Štulc (eds), Praha 2001, 63–76.
- DURDÍK/BOLINA 1996 — Tomáš DURDÍK / Pavel BOLINA: Hrady pražského biskupství (arcibiskupství) – Die Burgen des Prager Bistums (Erzbistums). Archaeologia historica 21, 1996, 291–306.
- FLAJŠHANS 1926 — Václav FLAJŠHANS (ed.): Klaret a jeho družina I : Slovníky veršované. Praha 1926.
- FRB V — Jaroslav GOLL (ed.): Vavřince z Březové Kronika husitská. In: Fontes rerum Bohemicarum. Tom V. J. Emler / J. Gebauer / J. Goll (eds), Praha 1893, 327–534.
- HÁJEK Z LIBOČAN 1541a — Václav HÁJEK Z LIBOČAN: Kronyka Česká. Praha 1541.
- HÁJEK Z LIBOČAN 1541b — Václav HÁJEK Z LIBOČAN: O nešťastné příhodě, kteráž se stala skrze oheň v Menším Městě pražském a na Hradě svatého Václava i na Hradčanech etc. Léta M.D.XXXXI. Praha 1541. Uloženo: Národní knihovna, Praha, sign. 54 J 1484.
- HAVRÁNEK/HRABÁK/DAÑHELKA ET AL. 1964 — Bohuslav HAVRÁNEK / Josef HRABÁK / Jiří DAÑHELKA ET AL.: Výbor z české literatury doby husitské II. Praha 1964.
- HERAIN 1911 — Jan HERAIN: Králův dvůr u Prašné brány v Praze. (Dokončení.) Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy 3, 1911, 52–74.

- HERRMANN 2019 — Christofer HERRMANN: Der Hochmeisterpalast auf der Marienburg : Konzeption, Bau und Nutzung der modernsten europäischen Fürstenresidenz um 1400. Petersberg 2019.
- Hlaváček/HLEDÍKOVÁ 1973 — Ivan Hlaváček / Zdeňka HLEDÍKOVÁ (eds): Protocollum visitationis archidiaconatus Pragensis annis 1379–1382 per Paulum de Janowicz, archidiaconum Pragensem, factae = Visitační protokol pražského arcijáhenství pražského arcijáhna Pavla z Janovic z let 1379–1382. Praha 1973.
- HÖFLER 1865 — Konstantin HÖFLER (ed.): Geschichtschreiber der husitischen Bewegung in Böhmen II (= Oesterreichische Geschichts-Quellen, 1. Abt., Scriptorum, Bd. VI). Wien 1865.
- HOMOLKA 2005 — Jaromír HOMOLKA: Příspěvek k dějinám české architektury krásného slohu (kolem roku 1400) : K slohové situaci tzv. Sloupové síně Pražského hradu. In: Lesk královského majestátu ve středověku : Pocta Prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám. L. Bobková / M. Holá (eds), Praha–Litomyšl 2005, 265–271.
- HOPPE 2012 — Stephan HOPPE: Das renaissancezeitliche Schloß und sein Umland : Der Architekturgebundene Fächerblick als epochenspezifische Herrschaftsgeste. In: Die Vielschichtigkeit der Straße : Kontinuität und Wandel in Mittelalter und früher Neuzeit : Internationales Round-Table-Gespräch, Krems an der Donau, 29. November bis 1. Dezember 2007. K. Holzner-Tobisch / T. Kühnreiter / G. Blaschitz (eds), Wien 2012, 303–329.
- HOUBRAKEN 1718 — Arnold HOUBRAKEN: De groote schouburgh der Nederlantsche konstschilders en schilderssen. I. deel. Amsterdam 1718.
- HRSTKOVÁ/POKORNÝ 1991 — Hana HRSTKOVÁ / Ota POKORNÝ (eds): Praha 1791 : Faksimile Hergetova plánu – Faksimile des Hergetschen Plan. Praha 1991, 2. doplněné vydání.
- CHOTĚBOR 2006 — Petr CHOTĚBOR: Mladší lucemburská přestavba Starého královského paláce na Pražském hradě – Der jüngere luxemburgische Umbau des Königspalastes der Prager Burg. Castellologica bohemica 10, 2006, 55–70.
- CHOTĚBOR 2016 — Petr CHOTĚBOR: K jagellonské přestavbě Starého královského paláce na Pražském hradě – Zum jagiellonischen Umbau des Alten Königspalastes der Prager Burg. Castellologica bohemia 13, 2016, 119–152.
- ILSINK 2006 — Matthijs ILSINK: The Drawings of Philips van den Bossche. Master Drawings 64, 2006, 333–353.
- JÓZWIAK 2019 — Sławomir JÓZWIAK: Bemerkungen im Zusammenhang mit den neusten Untersuchungen an dem Marienburger Sitz der Hochmeister im Mittelalter Am Rande der Veröffentlichung von Christofer Herrmann. Zapiski Historyczne 84, 2019/2, 253–274.
- JUNGMANN 1849 — Josef JUNGMANN: Historie literatury české, aneb, soustavný přehled spisů českých s krátkou historií národu, osvícení a jazyka. Praha 1849, 2. vydání.
- KOMMER 2000 — Björn R. KOMMER (ed.): Adriaen de Vries, 1556–1626 : Augsburgs Glanz – Europas Ruhm. Augsburg 2000.
- KOTKOVÁ 2010 — Olga KOTKOVÁ (ed.): Roelandt Savery : Malíř ve službách císaře Rudolfa II. = A Painter in the Services of Emperor Rudolf II. Praha 2010.
- LARSSON 1967 — Lars Olof LARSSON: Adrian de Vries : Adrianus Fries Hagiensis Batavus 1545–1626. Wien–München 1967.
- LC III–IV — Josef EMLER (ed.): Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim III–IV. (1373–1390). Pragae 1879.
- LEEUWEN 1970 — Frans van LEEUWEN: Iets over het handschrift van de „naar het leven“ – tekenaar. Oud Holland 85, 1970/1, 25–32.
- LEEUWEN 1971 — Frans van LEEUWEN: Figuurstudies van „P. Bruegel“. Simiolus 5, 1971/3–4, 139–149. DOI: <<https://doi.org/10.2307/3780476>>.
- LORENC 1966 — Vilém LORENC: Příspěvek k místopisu starého Zderazu – Beitrag zur Topographie des alten Zderaz. Pražský sborník historický [3], 1966, 86–105.
- LORENC 1973 — Vilém LORENC: Nové Město pražské. Praha 1973.
- MAI 1985 — Ekkehard MAI (ed.): Roelant Savery in seiner Zeit (1576–1639). Köln 1985.
- MAIWALD 1904 — Vinzenz MAIWALD: Geschichte der Botanik in Böhmen. Wien–Leipzig 1904.
- MENCL 1948 — Václav MENCL: Česká architektura doby lucemburské. Praha 1948.
- MENCLOVÁ 1972 — Dobroslava MENCLOVÁ: České hrady. Díl 1 a 2. Praha 1972, 2 svazky.
- MENČÍK 1898 — Ferdinand MENČÍK (ed.): Soudní kniha města Jičína (od roku 1362 do roku 1407) = Liber iudicii civitatis Jičínensis (ab anno 1362 usque ad annum 1407). Jičín 1898.
- METZLER 2014 — Sally METZLER: Bartholomeus Spranger : Splendor and Eroticism in Imperial Prague : the complete works. New York 2014.
- MORTET 1911 — Victor MORTET: Recueil de textes relatifs à l'histoire de l'architecture et à la condition des architectes en France, au moyen-âge, XIe–XIIIe siècles. Paris 1911.
- MÜLLER 2004 — Matthias MÜLLER: Das Schloß als Bild des Fürsten : Herrschaftliche Metaphorik in der Residenzarchitektur des Alten Reichs (1470–1618). Göttingen 2004.
- MÜLLENMEISTER 1988 — Kurt J. MÜLLENMEISTER: Roelant Savery : Kortrijk 1576–1639 Utrecht: Hofmalers Kaiser Rudolf II. in Prag : die Gemälde mit kritischem CEuvrekatalog. Freren 1988.
- MUSÍLEK 2012 — Martin MUSÍLEK: Muholt, cibule, česnek... Zahrady středověké Prahy. Dějiny a současnost 34, 2012/11, 37–40.

- MUSÍLEK 2017 — Martin MUSÍLEK: Z měšťanského domu na panovnický dvůr : Potomci Jana z Kamenice a Olbramovici ve službách Lucemburků a církve – From a burgher home to the sovereign court : The offspring of Jan of Kamenice and Olbramovice in the services of the Luxembourgs and Church. *Mediaevalia Historica Bohemica* 20, 2017/2, 85–115.
- NOŽIČKA 1965 — Josef NOŽIČKA: Přehled vývoje okrasného zahradnictví a sadovnictví v českých zemích. *Vědecké práce Československého zemědělského muzea* 5, 1966, 7–75.
- PANÁČEK 2003 — Michal PANÁČEK: Otopné zařízení obytného sálu ve Velké věži na hradě Kost – Heizeinrichtung des Wohnsaals im Grossen Turm auf der Burg Kost. In: *Vývoj a funkce topenišť.* (= Svorník, sv. 1), Praha 2003, 129–140.
- PANÁČEK 2004 — Michal PANÁČEK: Okna Vartenberského paláce a Velké věže na hradě Kost : Otázky řešení okeních výplní obytných prostor šlechtických rezidencí konce 14. století v českých zemích – Die Fenster des Wartenberg-Palasts und des Großen Turms der Burg Kost : Fragen zur Ausbildung der Fensterfüllungen in den Wohnräumen der Adelsresidenzen vom Ende des 14. Jahrhunderts in den böhmischen Ländern. In: *Okna a dveře.* (= Svorník, sv. 2), M. Ebel / M. Hauserová / D. Houšková (eds), Praha 2004, 91–102.
- PAPROCKÝ 1602 — Bartoloměj PAPROCKÝ z Hlohol a Paprocké Vůle: Diadochos id est successio : Jinak posloupanost knížat a králův českých, biskupův a arcybiskupův pražských, a všech třech stavův slavného Království Českého, to jest panského, rytířského a městského : O počátku a dávnosti měst v Království Českém knihy páté. Praha 1602.
- PLEYBERT 2001 — Frédéric PLEYBERT (ed.) ET AL.: Paris et Charles V : Arts et architecture. Paris 2001.
- PODLAHA 1926 — Antonín PODLAHA: Kostel sv. Václava na Zderaze v Praze. *Časopis katolického duchovenstva* 67, 1926/ 9–10, 615–622.
- POPHAM 1935 — Arthur Ewart POPHAM: Catalogue of drawings in the collection formed by Sir Thomas Phillipps, Bart., F. R. S., now in the possession of his grandson T. FitzRoy Phillipps Fenwick of Thirlestaine house Cheltenham. [London] 1935.
- PROCHÁZKA 1931 — Jan Svatopluk PROCHÁZKA: Sady a stromy v Praze – Les jardins et les arbres de Prague. *Zprávy Památkového sboru hlav. města Prahy* 9, 1931, 51–130.
- RBM I — Karel Jaromír ERBEN (ed.): *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae I.* (600–1253). Pragae 1855.
- RBM IV — Josef EMLER (ed.): *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae IV.* (1334–1346). Pragae 1892.
- ROHN 1777 — Joannes Carolus ROHN: *Antiquitas ecclesiarum, capellarum et monasteriorum, aliarumque aedium sacrarum districtus et respective diaecesis Reginae-Hradecensis.* Pragae 1777.
- ROUBÍK/KUCHAŘ/HLAVSA 1976 — František ROUBÍK / Karel KUCHAŘ / Václav HLAVSA: *Plán Prahy z roku 1816 – Plan von Prag aus dem Jahre 1816.* Praha 1976, 2. vydání.
- ŘEPA 2013 — Tomáš ŘEPA: Kaple Božího hrobu při klášteře bosých augustiniánů s kostelem sv. Václava na Novém Městě pražském – The Chapel of the Holy Sepulchre at the Monastery of Discalced Augustinians by the Church of St. Wenceslas in the New Town of Prague. In: Karel Škréta (1610–1674): dílo a doba : *Studie, dokumenty, prameny.* L. Stolárová / K. Holečková (eds), Praha 2013, 139–148.
- SANDRART 1675 — Joachim von SANDRART: *L'Academia Todesca della Architectura, Scultura & Pittura: Oder Teutsche Academie der Edlen Bau- Bild- und Mahlerey-Künste: [...]. Der Teutschen Academie Zweyter Theil [...]. Der Teutschen Academie Andern Theils, Drittes Buch: Von Der Hoch- und Nieder-Teutschen berühmten Mahler, Bildhauer und Baumeister, Leben und Lob.* Nürnberg 1675.
- SCHALLER 1797 — Jaroslau SCHALLER: *Beschreibung der königl. Haupt- und Residenzstadt Prag sammt allen darinn befindlichen sehenswürdigen Merkwürdigkeiten : 4. Die Neustadt, oder das II. Hauptviertel der Stadt Prag sammt dem Wischehrad.* Prag 1797.
- SCHADEL 1493 — Hartmann SCHEDEL: *Registrum huius operis libri cronicarum cu[m] figuris et imagi[ni]bus ab inicio mu[n]di.* Nürnberg 1493. Dostupné na <<http://digital.ub.uni-duesseldorf.de/id/8439041>> [vid. 2023-06-30].
- SCHOLTEN 1998 — Frits SCHOLTEN (ed.): *Adriaen de Vries : 1556–1626 : Imperial Sculptor.* Amsterdam–Stockholm–Los Angeles–Zwolle 1998.
- SEDLÁČKOVÁ 1946 — Ema SEDLÁČKOVÁ: *Kostel sv. Václava na Zderaze.* Praha 1946.
- SEDLÁK 1973 — Vladimír J. SEDLÁK: Příspěvek k rodopisu šlechty na Žatecku z právního rukopisu č. 3454 v Národní knihovně ve Vídni. *Listy Genealogické a heraldické společnosti v Praze = Acta genealogica ac heraldica* [2], 1972–1973/23, 8–23.
- SOMMER 1991 — Jan SOMMER: *Loď kostela sv. Václava na Zderaze v Praze II – La nef de l'église Saint Wenceslas de Zderaz à Prague II.* *Památky a příroda* 16, 1991/7, 403–407.
- SPICER 1970 — Joaneath Ann SPICER: *The „Naer Het Leven“ Drawings: By Pieter Bruegel or Roelandt Savery?* *Master Drawings* 8, 1970/1, 3–30, 63–82.
- SPICER 2010 — Joaneath SPICER: *Kresby Prahy Roelandta Saveryho – Roelandt Savery's Drawings of Prague.* In: KOTKOVÁ 2010, 85–101.
- SVOBODA 1993 — Jan E. SVOBODA: *Vojtěšská a zderazská asanace na pražském Novém Městě : Poznámky k architektuře a urbanismu.* *Zprávy památkové péče* 53, 1993/7, 273–278.
- ŠEDIVÝ 1908 — Emil ŠEDIVÝ: *Lékárník Angelus a jeho botanická zahrada.* *Časopis českého lékárnictva* 27, 1908/24–31, 359–362, 377–380, 391–393, 407–408, [420a], [420c], 423–425, [436a], 440–442, [448a], 451–455, 467–471.

- ŠIMEK 2007 — Jakub ŠIMEK: Zahradní umění Piera de' Crescenzi : Osmá kniha zemědělské encyklopedie Ruralia commoda z let 1304-1309 (původní text a překlad). Uherský Brod 2007.
- ŠMAHEL 2006 — František ŠMAHEL: Cesta Karla IV. do Francie : 1377-1378. Praha 2006.
- TADRA 1882 — Ferdinand TADRA (ed.): Summa Gerhardi : Ein Formelbuch aus der Zeit des Königs Johann von Böhmen (c. 1336-45). In: Archiv für österreichische Geschichte 63/2. Wien 1882, 305-594.
- TEMPÍŘ 1984 — Zdeněk TEMPÍŘ: Přehled vývoje ovocnářství. In: Vývoj ovocnářství na území Československa. Sborník ze semináře ČSAZ, Lednice na Moravě 20.-21. září 1983. L. Skala (ed.), Praha 1984, 5-29.
- TOMEK 1866 — Václav Vladivoj TOMEK (ed.): Základy starého místopisu Pražského I./2 : Staré město Pražské. Praha 1866.
- TOMEK 1870 — Václav Vladivoj TOMEK (ed.): Základy starého místopisu Pražského II./1 : Nové město Pražské. Praha 1870.
- TOMEK 1872 — Václav Vladivoj TOMEK (ed.): Základy starého místopisu Pražského III., IV., V. : Malá strana, Hrad Pražský a Hradčany, Vyšehrad. Praha 1872.
- TOMEK 1873 — Václav Vladivoj TOMEK (ed.): Registra decimarum papalium čili: Registra desátků papežských z dieceze pražské. Praha 1873.
- TOMEK 1879 — Václav Vladivoj TOMEK: Dějepis města Prahy 4. Praha 1879.
- TOMEK 1891 — Václav Vladivoj TOMEK: Dějepis města Prahy 8. Praha 1891.
- TOMEK 1892a — Václav Vladivoj TOMEK: Dějepis města Prahy 1. Praha 1892, 2. vydání.
- TOMEK 1892b — Václav Vladivoj TOMEK: Dějepis města Prahy 2. Praha 1892, 2. vydání.
- TOMEK 1892c — Václav Vladivoj TOMEK: Mappy staré Prahy k letům 1200, 1348 a 1419. Praha 1892.
- ULIČNÝ 2005 — Petr ULIČNÝ: Kostel sv. Jakuba v Jičíně a jeho příspěvek k architektuře kolem roku 1400 : Symbolika, geometrie, konstrukce – Die hl. Jakobskirche in Jičín und ihr Beitrag zur Baukunst um 1400 : Symbolik, Geometrie, Konstruktion. Průzkumy památek 12, 2005/2, 121-150.
- ULIČNÝ 2014 — Petr ULIČNÝ: Kristův hrob a jeho pražští ochránci : Z topografie kláštera božehrobců na Zderaze – The tomb of Christ and its Prague protectors : From the topography of the monastery of the Canons Regular of the Holy Sepulchre in Zderaz. Staletá Praha 30, 2014/2, 18-47.
- ULIČNÝ 2015 — Petr ULIČNÝ: Hans and Paul Vredeman de Vries in Rudolf II's Prague Castle. Studia Rudolphina 15, 2015, 48-63.
- ULIČNÝ 2017 — Petr ULIČNÝ: Vyšehrad v době Karla IV. a Václava IV : Neznámá tvář královského hradu v ikonografii z počátku 17. století – Vyšehrad in the period of Charles IV and Wenceslas IV : Unknown appearance of the Royal Castle in the early 17th century iconography. Staletá Praha 33, 2017/1, 120-143.
- ULIČNÝ 2018a — Petr ULIČNÝ: Bella, & rara armaria di sua Altezza : Zbrojnice Pražského hradu v době Ferdinanda Tyrolského – Prague Castle Armories in the Time of Ferdinand II, Archduke of Austria. Průzkumy památek 25, 2018/1, 25-46.
- ULIČNÝ 2018b — Petr ULIČNÝ: Od císaře k oráči a zase zpět : Panovnické cykly ve Starém královském paláci na Pražském hradě – From Emperor to Ploughman and Back Again : Cycles of Rulers in the Old Royal Palace at Prague Castle. Umění 66, 2018/6, 466-488.
- ULIČNÝ 2019 — Petr ULIČNÝ: The Summer Palace in the Royal Garden of Prague Castle and the First Renaissance Leisure Architecture in Central Europe. Umění 67, 2019/6, 514-537.
- ULIČNÝ 2020 — Petr ULIČNÝ: Kaple Božího Těla na Karlově náměstí v Praze : Forma, funkce, význam – Die Fronleichnamskapelle am Viehmarkt (Karlovo náměstí) in Prag : Ihre Form, Funktion, Bedeutung. Staletá Praha 36, 2020/2, 70-94.
- URBÁNEK 1918 — Rudolf URBÁNEK: České dějiny III/2 : Věk poděbradský. Praha 1918.
- VÁCHA 2019 — Štěpán VÁCHA: The picturesque motif of the rotunda in the work of Roelandt Savery. Oud Holland 132, 2019/2-3, 51-64.
- VILÍMKOVÁ/VAJDIŠ 1965 — Milada VILÍMKOVÁ / Jaroslav VAJDIŠ: Dějiny domu. In: Jaroslav Vajdiš et al., Čp. 469/III, Malá Strana. (= Praha : Stavebně historický průzkum; pasportizace SÚRP MO), Praha 1965, strojopis, 1-17. Uloženo: NPÚ ÚOP v Praze, dokumentační fondy.
- VÍTOVSKÝ 2004 — Jakub VÍTOVSKÝ: Liphard, kameník v Praze. In: Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. P. Vlček (ed.), Praha 2004, 373.
- WHITELEY 1999 — Mary WHITELEY: Relationship between Garden, Park and Princely Residence in Medieval France. In: Architecture, jardin, paysage: L'environnement du château et de la villa au XVe et XVIe siècles. J. Guillaume (ed.), Paris 1999, 91-102.
- WHITELEY 2001 — Mary WHITELEY: Lieux de pouvoir et résidences royales. In: PLEYBERT 2001, 105-131.
- WIRTH 1943 — Zdeněk WIRTH: Pražské zahrady I. Praha 1943.
- ZÁRUBA 2008 — František ZÁRUBA: Vlašský dvůr – Welscher Hof. Castellologica Bohemica 11, 2008, 233-286.
- ZÁRUBA 2014 — František ZÁRUBA: Hrad Václava IV. : Od nedobytného útočiště k pohodlné rezidenci – Die Burgen Wenzel IV. : Der Weg von der Burg zum Schloss. Praha 2014.
- ZÁRUBA 2015 — František ZÁRUBA: Hradní kaple II : Doba lucemburská – Castle Chapels in Bohemia II. Praha 2015.
- ZÁRUBA 2019 — František ZÁRUBA: Prag und die Residenzen der böhmischen Herrscher zur Zeit der Luxemburger. Mitteilungen der Residenzen-Kommission der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen : Neue Folge: Stadt und Hof 8, 2019, 31-53.

SUMMARY

King Wenceslas IV (r. 1378–1419) resided in Prague not only at Prague Castle but also in palaces or castles in the city. In addition to the Králův dvůr at the Powder Gate in the Old Town, he stayed in a small castle in a place called Zderaz, which was built on the right bank of the Vltava River in the New Town of Prague in the 1390s. After 1627, the castle was rebuilt into a convent of the Discalced Augustinians, and in 1809, it was converted into the Prison of St. Wenceslas. In the 1890s, the last remnants of the castle were removed during the construction of new residential buildings.

Due to its exposed location, the castle and later the convent was captured in most of the city's views, starting with Hartmann Schedel's *Liber chronicarum* (1493) and followed by Jan Kozel and Michael Peterle (1562), Jan Willenberg (1601), Aegidius Sadeler (1606), Wenceslas Hollar (1636) and Folpert van Ouden-Allen (1679). Although these views and the 1809 plans of the former convent drawn by the builder Josef Zobel seem to give a good idea of the castle's appearance, different reconstructions of its layout have been suggested (LORENC 1966; LORENC 1973, 147, 150–154; DURDÍK 1986, 30–34; DURDÍK 1997b, 136–138; ZÁRUBA 2014, 259–264). The newly identified detailed view of the castle, drawn by the Dutch artist Roelandt Savery c. 1610, housed in the British Museum in London, and his painting of a fantastic landscape with ruins of 1613, give new impetus to this discussion.

These two works provide a significant contribution to understanding the unusual architecture of the castle, which reveals an effort to build a comfortable residence with a minimum of fortification elements, with great emphasis on the view of the visually rich Prague basin and the garden extending north of the castle.

Moreover, Zobel's plans reveal an earlier castle core that probably belonged to Duke John of Görlitz, Wenceslas' younger brother, who died in 1396. The earlier castle probably consisted of a large residential tower in the southwest corner and a palace to the north, resembling the castle of Kost in East Bohemia. In the 1390s, King Wenceslas added a western palace with three small wings, similar to the one that was attached to the Old Royal Palace at Prague Castle from the southeast in the 1380s.

In pre-Hussite Prague, gardens were a regular part of the life of monastic communities and high-ranking clerics, but also of burghers, as evidenced by a list of courtyards, vineyards, and gardens from 1421–1423 (HÖFLER 1865, 300–304; AČ 28, 679–681). Zderaz Castle probably had a direct connection with the adjacent garden and this idea may have been inspired by the archbishop's palace located near the river next to the Charles Bridge in Prague's Lesser Town as well as by the Cité Palace in Paris, in whose residential part overlooking the garden stayed Wenceslas and Charles IV in 1378 (ŠMAHEL 2006).

In addition to Zderaz, the French models were also later inspiration for the Albrechtsburg in Meissen, where the same trend from medieval castles to palaces with an emphasis on the spectacular view dominated. However, while the Albrechtsburg was directly followed by Renaissance architecture in Central Europe, Wenceslas IV's Zderaz Castle in Prague, almost a century earlier, became an isolated realization due to the subsequent Hussite Wars.

Fig. 1. Roelandt Savery, around 1610: Zderaz Castle in Prague. Pen drawing on paper, 152 × 185 mm. Hitherto described as "view of a ruined castle on a rocky mound" and "Perhaps a castle in the Tyrol" (© The Trustees of the British Museum, London, Prints and Drawings, inv. no. 1946.0713.1014; available at <https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1946-0713-1014>).

Fig. 2. Position of the Augustinian convent (in black) on the site of the Zderaz castle on the current cadastral map of Prague.

Fig. 3. Josef Jüttner, 1816: *Plan der könig. Hauptstadt PRAG trigonometrisch & topographisch aufgenommen von den Oberlieut. Joseph Jüttner [...] angefangen im Jahre 1811 und geendet 1816*. Manuscript from the Kolowrat family archive in OkA in Rychnov nad Kněžnou (ROUBÍK/KUCHAŘ/HLAVSA 1976). The former Augustinian Convent and castle in Zderaz is marked in red.

Fig. 4. Josef Zobel, 1809: Plan for the prison rebuilt from the former Convent of St. Wenceslas in New Town in Prague. Ground floor, scale 1:144 (NA SMP, sign. A-VI-6/5). The plan preserved the imprint of the layout of the castle in Zderaz. Legend: **1** – south-west wing, **2** – north wall of the former large residential tower of the castle, **3** – escarpment, apparently in the places of the north-west wing, **4** – well, **5, 6** – gardens, **7, 8** – enclosure walls of the garden, **9** – former hospital, **10** – enclosure wall, **11** – former tower (?), **12** – garden.

Fig. 5. Josef Zobel, 1809: Plan for the prison rebuilt from the former Convent of St. Wenceslas in New Town in Prague. Ground floor, scale 1:144 (NA SMP, sign. A-VI-6/7). Formerly, the castle in Zderaz. Legend: **1** – southwestern wing, **2** – northern wall of the former large residential tower of the castle, **3** – escarpment, apparently in the places of the northwestern wing, **4, 5** – medieval cellars of the northern wing, **6** – Baroque cellar, **7** – south wall of the former large residential tower of the castle, **8** – convent cellars, extending from the previous castle layout, **9** – cellar, perhaps under the former tower, **10** – probably a medieval wall, **11** – Baroque latrines.

Fig. 6. Michael Wolgemut and Wilhelm Pleydenwurff: Praga. Detail of the castle in Zderaz, view from the south, on the oldest known view of Prague from the Schedel's *Chronicle (Liber Chronicarum)* published in Nuremberg in 1493 (SCHEDEL 1493, CCXXIXv, CCXXXr).

Fig. 7. Jan Kozel (Joannes Caper) / Michael Peterle from Annaberg, 1562: PRAGA BOHEMIAE METROPOLIS ACCVRATISSIME EXPRESSA 1.5.6.2. Woodcut (black and white reprint from 1904; NPU GnŘ, collection of plans, file no. PPOP 994-5-4558). Detail of the castle in Zderaz, view from the west. Legend: **1** – Church of St. Wenceslas, **2** – large residential tower, **3** – west wing, **4** – south-west wing, **5** – north-west wing, **6** – tower of the outer wall, **7** – garden wall.

Fig. 8. Jan Willenberg, 1601: *Eigentliche Abkontraffactur der Königlichen Hauptstadt Prag in Böhaimb*. Detail of the castle in Zderaz, view from the south. Woodcut, 136 × 579 mm, published in the fifth book of the *Diadochus* (PAPROCKÝ 1602, V, 5–6; The City of Prague Museum, inv. no. H 027 739).

Fig. 9. Philip van den Bossche (drawing) / Johannes Wechter (engraver) / Aegidius Sadeler (publisher), 1606: PRAGA. Sadeler's Large View of the City of Prague. Copper engraving, etching, part 7 (© Prague City Archives, Graphics Collection, Vedute fund, sign. G 18). Detail: the castle in Zderaz, view from the west. Legend: **1** – large residential tower, **2** – south-west wing, **3** – west wing, **4** – north-west wing, **5** – northern projection of the west wing, **6** – garden wall, **7–8** – towers of the outer wall, **9** – wall running to the Pučka spring, **10** – bell tower.

Fig. 10. Václav Hollar, 1636: PRAGA BOHEMIAE METROPOLIS. A great view of Prague from the Petřín Hill. Detail with the Augustinian Convent – the former castle in Zderaz, view from the west. Pen drawing on paper, coloured, 121 × 560 mm (National Gallery in Prague, Collection of Graphics and Drawings, inv. no. K 33360).

Fig. 11. Folpert van Ouden-Allen, 1679: Prague. Detail of the Augustinian Convent – the former castle in Zderaz – from the view of Prague seen from the west. Line drawing, the right third, 495 × 607 mm (© Österreichische Nationalbibliothek Wien, Kartensammlung und Globenmuseum, Wien, sign. ALB Vues 11383; KAR0514411).

Fig. 12. Anonymous, 1643: St. Wenceslas in the clouds. Detail with the church of St. Wenceslas and the Augustinian Convent – a former castle in Zderaz, view from the southeast. Copper engraving (National Museum, Prague, inv. no. 116.579).

Fig. 13. Roelandt Savery, around 1610: Zderaz Castle in Prague. Pen drawing on paper, 152 × 185 mm (© The Trustees of the British Museum, London, Prints and Drawings, inv. no. 1946,0713.1014). **A** – castle; legend: **1** – large residential tower, **2** – south-west wing, **3** – west wing, **4** – north-west wing, **5** – northern projection of the west wing, **6, 8** – outer wall, **7** – tower of the outer wall, **9** – southern castle wall. **B** – detail of the oriel windows on the first floor of the large tower.

Fig. 14. Roelandt Savery, 1613: Mountainous landscape with agricultural works around a castle (*Berglandschap met landbouwactiviteiten rond een burcht*). Oil on wooden panel, 175 × 270 mm, signed R. SAVERY/1613 (private collection of Kunsthandel K. & V. Waterman, Amsterdam, 1986). Available at <<https://rkd.nl/explore/images/239034>> [vid. 2023-06-30].

Fig. 15. Prague, castle in Zderaz. Reconstruction of the groundplan in the time of Wenceslas IV. Legend: **1** – Church of St. Wenceslas, **2** – presumed entrance, **3** – courtyard, **4** – north wing, **5** – extension, **6** – residential tower, **7** – west wing, **8** – south-west wing, **9** – north-west wing, **10** – north projection of the west wing, **11** – bailey, **12** – garden, **13** – tower, **14** – house, **15** – moat, **16** – site of the tower, **17** – wall facing the Pučka spring. The assumed castle of Duke John of Görlitz is marked in **gray** (drawing by P. Uličný, 2022).

Fig. 16. Kost, castle. **A** – View from the southeast (photo P. Uličný, 2023). **B** – groundplan according to Dobroslava Menclová, edited by Tomáš DURDÍK (1999, 274, fig. 579; cf. MENCLOVÁ 1972, I, 396). Legend: **1** – masonry from the first half of the 14th century, **2** – masonry from the last third of the 14th century, **3** – masonry from the turn of the 16th century, **4** – masonry from the mid-16th century, **5, 6** – later Renaissance masonry, **7** – masonry from the period after the Thirty Years' War.

Fig. 17. Prague, castle in Zderaz. Reconstruction of the 1st and 2nd floors of the castle. Legend: **1** – residential tower, **2** – south-west wing, **3** – west wing, **4** – north-west wing, **5** – northern projection of the west wing (drawing by P. Uličný, 2022).

Fig. 18. A – Johann Heinrich Dinebier (?), mid-18th century: View of the Žebrák and Točnick castles (Prague Castle Archive, Old Plan Collection, inv. no. 208/2). **B** – Žebrák, castle. Plaster border of the palace windows from the time of Wenceslas IV (photo by P. Uličný, 2017).

Fig. 19. Fruit harvest in a garden on the illumination of the Bible of Wenceslas IV, Prague, late 14th century, painting on parchment (ÖNB 2759, fol. 119r).

Fig. 20. Prague, the former archbishop's palace in Malá Strana. Reconstruction of its position and groundplan in the archaeological context as of 2009. **Black** Romanesque constructions of the palace, surveyed during the demolition in 1928, groundplan according to ČÁREK 1947, 345; parts of the rampart in **deep brown**, hypothetical parts of the rampart in **ocher**, still standing Gothic entrance gate to the court from the 14th century in **orange** (copied from ČIHÁKOVÁ 2009, fig. 33 on p. 23).

Fig. 21. Václav Vladivoj Tomek, 1892: Map of Prague in 1419 (copied from TOMĚK 1892c). Detail of the archbishop's court in Malá Strana – hatched.

Fig. 22. Jan Kozel (Joannes Caper) / Michael Peterle from Annaberk, 1562: PRAGA BOHEMIAE METROPOLIS ACCVRATISSIME EXPRESSA 1.5.6.2. Woodcut (black and white new print from 1904; NPÚ GnŘ, collection of plans, file no. PPOP 994-5-4558). Detail with the area of the former archbishop's court and garden. Legend: **1** – the entrance tower of Bishop Jan IV from Dražice, **2** – former palace.

Fig. 23. Anonymous: *Einfahl des Passawischen Krigvolcks, in die kleine Statt Prag. Anno M.DC.XI. den 15. Februarij* (Invasion of the Passau Troops in Malá Strana on February 15, 1611). Copperplate, 241 × 284 mm, published by Abraham Hogenberg (?), workshop, Cologne, 1611–1613 (Rijksmuseum, from album Serie 10: *Nederlandse en Buitenlandse Gebeurtenissen, 1587–1612*, RP-P-OB-78.785-357). Detail of the area of the former archbishop's court and garden. Legend: **1** – the entrance tower of Bishop Jan IV of Dražice, **2** – former palace.

Fig. 24. Joseph Sebastian Klauber / Johann Baptista Klauber, after 1740: Convent of the Discalced Augustinians with the Church of St. Wenceslas in the New Town of Prague. Copper engraving, detail (private collection, Prague, first published in ŘEPA 2013, 139).

Fig. 25. Franz Leonard Herget / Karl Lutz / Johannes Oppelt, shortly before 1791: *Grundris der Kay. König. Hauptstadt Prag im Königreich Böhmen unter [...] Leopold des II.* Detail of the former Augustinian Convent in Zderaz. Coloured manuscript, 2780 × 2290 mm, scale 1 : 1728 (stored in Prague City Archives, Collection of Maps and Plans, sign. MAP P 1 B/1; see also HRSTKOVÁ/POKORNÝ 1991).

Fig. 26. Joseph Daniel Huber, 1769: Orthographic Plan of Prague in oblique perspective (*Wahre Laage Der Königlichen Haupt und Residentz Statt Prag*). Line drawing, 2230 × 2360 mm. Detail of the Augustinian Convent in Zderaz – former castle (original: Österreichische Nationalbibliothek Wien, sign. K II 92; copy: National Heritage Institute, General Directorate, collection of plans, ev. no. PPOP-996-5-714).

Fig. 27. Paul, Jean and Herman de Limbourg, 1412–1416, and successors, 1440 or 1485/1486: *Les Très Riches Heures du duc de Berry* (The Rich Hours of the Duke of Berry), June. Illumination on parchment, 225 × 136 mm. Detail of the Palais de la Cité in Paris, seen from the west (Chantilly, Musée Condé, Bibliothèque, Ms. 65, fol. 6v).

Fig. 28. Meissen, castle area with Albrechtsburg. **A** – view from the northeast (photo P. Uličný, 2021); **B** – groundplan (copied from DEHIO 1996, 557). Legend: **1** – Albrechtsburg, **2** – cathedral, **3** – courthouse, **4** – Fronveste, **5** – provostship, **6** – gate with tower, **7** – granary, **8** – connecting hall.

Fig. 29. Paris, Palais de la Cité, Royal Palace, Logis du Roi (photo by Paul Blondel, c. 1870, Bibliothèque nationale de France, Département des estampes et de la photographie, copied from ALBRECHT 1986, Tafeln, Nr. 65).

Fig. 30. Prague Castle, Old Royal Palace, groundplan of the 1st floor. Reconstruction of the state at the time of Wenceslas IV (copied from ZÁRUBA 2014, fig. 63 on p. 102).

Fig. 31. Roelandt Savery, around 1610: View of Prague from the Bruska Gate, detail (Statens Museum for Kunst, Copenhagen, inv. no. KKSgb5208, <<https://open.smk.dk/en/artwork/image/KKSgb5208?q=KKSgb5208&page=0>>).

Translation by Linda Foster and Petr Uličný

Autor a redakce děkují Britskému muzeu v Londýně, Archivu Pražského hradu, Národnímu muzeu, Národnímu archivu a zde především dr. Šárce Steinové za laskavé poskytnutí publikované obrazové dokumentace. Zvláštní poděkování patří prof. Janu Roytovi.

*Tato studie vznikla v rámci řešení výzkumného projektu **Umění na odiv: obrazová sbírka císaře Rudolfa II. v kontextu uměleckého sběratelství kolem roku 1600** (GA ČR, projekt č. 20-15927S).*

Ing. arch. Petr ULIČNÝ, Ph.D., historik architektury, petrulicny@seznam.cz,
Ústav dějin umění AV ČR, v.v.i., Husova 352/4, CZ-110 00 Praha 1